Nikolay GOGOL

BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ

Türkçesi
Coşkun Tunçtan

Mitos
BOYUT

TİYATRO / OYUN DİZİSİ 16

Nikolay GOGOL

BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ

Bu kitaptaki oyunun Fikir ve Sanat
Eserleri Yasasından ve yasalardan
kaynaklanan tüm hakları yazarına ve çevirmenine aittir.
Yayınlanan oyunların sahnelenmesi,
oynanması, herhangi bir amaçla
eserlerden yararlanılması ancak
yapıt sahibinin (Çevirmen'in) iznine bağlı olduğundan,
kişi veya kurumlarla, kuruluşların
ONK Ajans Ltd. Şti.'ne başvurmaları zorunludur.

Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları
Oyun Dizisi . 16
Bir Delinin Hatıra Defteri • Nikolay Gogol

1. Basım: Nisan 1993
2. Basım: Eylül 2002

Baskı: Ceren Matb. Topkapı- İstanbul Tel. 212. 613 10 77

ISBN 975-508-062-7

Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları,
TEM Yapım Yayıncılık Ltd. Şti
Ağaçırağı Sok. 7-9/2 Gümüşsuyu-İST.
Tel: 212.249 87 37-38 / Fax: 212.249 02 18
E.posta: mitosboyut@hotmail.com

MitosBOYUT Yayınları •TİYATRO/OYUN DİZİSİ .16

NİKOLAY GOGOL

BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ

Gogol'un aynı adlı öyküsünden sahneye uyarlayanlar
Sylvie Luneau - Roger Coggio

Türkçesi
Coşkun Tunçtan

Çevirmen'den...

GOGOL'Ü SEYRETMEK

Coşkun TUNÇTAN

Bu kitaptaki *Bir Delinin Hatıra Defteri*, Gogol'ün aynı adı taşıyan ünlü öyküsünden sahneye uygulanmıştır. Büyük Rus yazarının bu konuyu oyun türünde işlememiş olması onun, tüm yaşamı boyunca, tiyatro sanatına gösterdiği içten ilgiyi, derin tutkuyu unutturmamalıdır.

Gogol'ün en ünlü yapıtı, Rus tiyatrosunun en önemli, en etkili oyunlarından olan *Müfettiş*'dir. Puşkin'in kendisine önerdiği bir konu çevresinde oluşturduğu bu güldürüde yazar, kendi deyimiyle, o zamanki "Rusya'nın bütün kusurlarını tek bir küme halinde" bir araya getirmek istemiştir. Gerçekten de Gogol, bir taşra kenti sakinleri ile belediye sorumlularının, seyircileri bol bol güldüren ama o denli de bir yığın ayrıntılar üzerinde acı acı düşünmeye yönelten, unutulamayacak bir tablosunu çizmeyi başarmıştır.

Gogol'ün başlayıp da çeşitli nedenlerden bitiremediği oyunlar az değildir. Bunlar incelendiğinde, Gogol'ün, her seferinde ilginç konuları ele aldığı ve her birini usta-ca işlediği görülür.

Tamamlanmış oyunları üç tanedir. *Müfettiş*'ten önce *Bir Evlenme*'yi, sonra da *Oyuncular*'ı yazmıştır. Bu iki güldürü, tüm niteliklerine karşın, tiyatro tarihinde, *Müfettiş* kadar parlak bir yer tutamazlar. Ama ikisi de seyircilere zevkli saatler geçirtebilecek, başarılı ve eğlendirici yapıtlardır.

Gogol'ün, öykü ya da roman türünde kaleme aldığı yapıtların bir çoğu sahneye aktarılmış ve bu girişimler ge-

nellikle başarıyla sonuçlanmıştır.

Ünlü bir Rus eleştirmeni, Gogol'ün oyunlaştırılan yapıtlarının sahnede yepyeni ve seyircileri okuyuculardan daha derinden etkileyen nitelikler kazandığını ısrarla belirtmiştir. Örneğin, *Bir Delinin Hatıra Defteri*'ni okumak büyük bir zevktir. Oyunda ise Poprişçin'in akli dengesinin giderek bozulup, evinde, iş yerinde davranışlarının garipleşmesini, çevresindekileri tedirgin edişini, ardından, saçları sıfır numarayla kazınmış ve bir tımarhane hücresine kapatılmışken hâlâ İspanya Kralı olduğuna inanışını, ama sonunda umutsuzluğa kapılıp çocuk gibi ağlayışını görmek, seyircilerin belleklerinden kolay kolay silinemeyecek sahnelerdir.

BİLİNÇSİZ BİR BAŞKALDIRICI

S. Günay AKARSU

Küçük, küçücük bir memurdur Poprişçin. Bütün yaşamı boyunca da küçüklüğünün acısını çekmiştir. Adam sayılmak ister, alaya alınır; çevresinde hiç olmazsa kendinden küçükler de bulunsun ister, onlardan bile beklediği saygıyı göremez; itilir, kakılır boyuna. Özendiği her şeyin daha yüksek sınıflara sanki Tanrı vergisiymişcesine bol keseden dağıtıldığını görür; kıskançlık duyar. Yüksek bir memurun kızını sevdiğini sanır, oysa o kızın gözü de daha yükseklerdedir. Durumu anlamasa bile sezince şaşırır, acıyla kıvranır. Kendi ezilmişliği, yalnızlığı, değersizliği, hatta hiçliği bir kez daha somutlaşır, bir kez daha onu kahreder.

Üstelik Poprişçin gerçekten içine kapalı, aptal, şaşkın bir yaradılıştadır. Bu yapısıyla sınıfları böylesine kesin çizgilerle birbirinden ayrılmış bir toplumda başarıya ulaşması olanaksızdır. Başarıya ulaşmak ne söz, Poprişçin gibilerine o toplumda küçücük bir yer, ezilip büzüleceği kadar bir yer bile yoktur. Ezikleri daha da ezip yok eden, güçlüleri ise daha da yükseklere çıkarıp eteğine bir sürü asalağı, çıkarcıyı sülük gibi yapıştıran bir toplumdur o zamanın Rusya'sı. Herkes dalkavukluk yarışına çıkmıştır, bir üst sınıfa atlamak, hiç değilse bir üst sınıftan birinin yanında görünmek, yakını sayılmak için.

Böyle bir ortamda yalnızlığa itilmiş Poprişçin ne yapar? Toplumun şartlanmış olduğu değer yargılarına özenir. İnsanlardan hıncını çıkarmak, onları korkutmak, aynı zamanda da isteklerini kolayca almak için ne gerekiyorsa onu düşler. "Ben de general olmak istiyordum..." diye haykırır. Öyle ya, madem, "Dünyanın en güzel şeyleri, hep saraylılara ya da generallere nasip olur. Tam kendine göre birtakım alçakgönüllü düşler kurarsın, gerçekleşeceğini sandığın anda, saraylı, soylu kişinin biri ya da generalin bi-

ri, gelir, onu burnunun dibinden alır, götürür." Öyleyse, en kısa, aynı zamanda da en kesin yol, Poprişçin'in de bir soylu kişi, hatta belki de bir kral olmasıdır...

Kaskatı bir mantık, açık bir yargı. Ama ondan sonra işte, Poprişçin'in gerçek ile düşlerini karıştırması başlar. Olay, Poprişçin'in kişiliğine uygun bir sona, kaçınılmaz bir zorunlulukla ulaşır.

Oysa, aslında Poprişçin başkaldıran bir kişidir. Genellemelere gidemese bile kendinden yola çıkarak, toplumun temel aksamasını görüp yakalamış, daha doğrusu sezmiştir. Kendi durumunun olağandışı olduğunu, haksızlığa uğradığını anlar. Toplumun yüksek, ulu gördüğü kişilerin gerçekte yüce insanlar olmadığını da bilir. Bencil duygularının, sezgilerinin yönetimindeki gözlemleri aslında doğrudur. Ama ondan sonra ne yapacağını bilmediği için çıkmaza saplanır. Toplumun kendine, kendi gibi olanlara aykırı yapısını incelemek, irdelemek onun kişiliğine uygun değildir. Hele toplumun değişmesi gerektiğini düşünmek aklına bile gelmez. Tek derdi kendidir çünkü; bireysel düşüncenin bir simgesidir sanki Poprişçin. Toplumu değiştirmeye çalışmak gibi işler onun boyunu çok aşar. Çevresindekiler gibi onun da tek derdi sınıf atlamak, sonra da içinden çıktığı toplum kesimine tepeden bakmaktır. Ezilmekten kurtulmak ister de, ezilenlerin bulunmamasını istemez. Ezilmekten kurtulduğu an o da ezenlerin arasında, hem de epeyce yukarlarda bir yerde ezmeye başlayacaktır.

Bu küçük, bu zavallı Poprişçin'i böylesine kişisel çıkarları ardında koştuğu için suçlayabilir miyiz? O, içinde yaşadığı toplumun belirlediği bir insandır. Nasıl olması isteniyorsa öyle olmuştur. Nerdeyse, onu çıkmaza sürükleyen başkaldırması için kutlamak zorunda bile kalabiliriz. Günümüzde, evet günümüzde, Poprişçin kadar olsun başkaldırmadan yaşayanlar yok mu?...

(Not: Bu yazı, Dostlar Tiyatrosu'nun 1968 yılı Program dergisinden alınmıştır)

ÇILDIRMIŞ BİRİ OLAN AKSENTİY İVANOVİÇ POPRİŞÇİN'İN YA DA NİKOLAY VASİLİYEVİÇ GOGOL'ÜN GÜNLÜĞÜ ÜSTÜNE İLERİ GERİ DÜŞÜNCELER (*)

Metin ÖZEK

Bir Delinin Hatıra Defteri'nde bir küçük insanın öyküsüdür söz konusu olan; ömrünün belli bir diliminin öyküsü. Ne var ki, zorlarsak kesinlikle olmasa bile bu dilimin önceleri, sonraları sezinlenebilir; bireyin yaşamının tümü kavranabilir. Pek kabataslak özetlendiğinde, gitgide artan bir kendincelik (autismus) içinde yaşayan, yalnız bir genç adamdır İvanoviç Poprişçin. Doyuruculuktan yoksun gerçekten, alabildiğine doyuran ve gereksinmelerin tümünü kapsayan gerçekdışına kaçar, bir başka deyimle çıldırır.

Oyunun tek bireyi olan kişi küçük bir memurdur bakanlıklardan birinde; kendi kişiliği, kendi değeri, varolumunun özellikleri üstüne sürekli kaygılar içindedir. Kendi için kendi değerini yüceltme, varolumunu anlamlandırma eğilimi ile, kendini kınayıp yermesi sürekli olarak bir karşılıklı etkilemede, gerilimdedir. Zavallıdır, alay edilir, hor görülür... Ben'ine uzak yakın nesneleri, özellikleri küçümsemek zorunda kalır bir yandan; öte yandan günlük yaşamından değer kırıntıları ayıklar, kendini yüceltmeye çabalar; yeteneksizliğini, geleceksizliğini, umutsuzluğunu örtmeye uğraşır; kendi ile savaşmaktadır sürekli! Ve de gerçek yalın, kuru doyumsuzluk doludur onun için. O yüzden kimi kez iyi yazı yazabilmesini kendine hatırlatır, eksik-aksak yazanları küçümser, memurlar kavramına sığınarak subaylarla hınzırlık benzeyişlerinden pay çıkarır. Çevresindekilerin kıskandıklarını sanır ki kıskanılacak özelliklere yetkinliğine inansın. Her geçen gün gerçek yetersizleşir öte yandan. Paltosunun eskiliği, işinin önemsizliği, türlü gözlemler, olaylar pek çok

şeyin onun çapına göre olmadığını sezinletir. Gitgide gerçekdışını, olmayanın varsayımını daha çok gereksinir olur. Bir aşk ilişkisi, duygusal bir sığınma, hastaca tutulma belirir yavaş yavaş. Olağan belirtiler önemsenir, gerçekdışına kaçışa elverişli yorumlara varılır, tüm yoktan yaratılmış algılarla inanmaya zorlar kendini Poprişçin'c'k. Önce gerçek sandıklarından, varsayımlarından kuşkuludur; kendi düşüncelerinin sesleştiğini, kuruntulara kapıldığını sezer gibidir. Bir yandan korkar kendinden. Aklına varanları içeri sokmamak ister, "Peki, peki... Sustum işte! Sustum" dedirtir bu delişmen düşünce damlacıklarına. Umut artıkları, bir gün gelip saygın biri olabilmesi, hatta binbaşılığa yükselmesi olabilirliği umudu, az çok soylu sayılabilmesinin ona bağışladığı umutlar da yetmektedir.

Sevdiğini sandığı Sofya'yı sever mi ya da sadece bir çılgınlık mıdır, söylenemez; "normal bir sevdalanma da akıldışı bir şey olduğundan"[1], bu tutkunun çılgınlığı ile neden-sonuç ilkesi açısından ilişkisi uzun tartışılabilir. Sanırım aslında sevda değil de saygınlıktır istediği. Sofya ile evlenebilmesi, Sofya'nın onunla ilgilenmesi, kendisinin bu değere değdiğini kanıtlayacaktır, soyluluğunu değerliliğini belgeleyecektir. Bunun olamaması, Sofya'nın gerçekten soylu bir erkeği seçmesi, sığınacak düşünce bırakmaz Poprişçin'de; gerçeğin acımasızlığı, kuruluğu, tüm hainliği ile karşı karşıyadır, yıkılır. İşe yaramaz, süprüntüleşmiş biri olduğunu kabullenmek kimsenin harcı değildir ve de yaşamla uyuşmaz; intihara iter insanı, kendini hiçe dönüştürmeye zorlar. Tek çıkar yol gerçekdışına sığınmaktır, eğer gerçekleri değiştirmek, onarmak elinden gelemiyorsa. Poprişçin'in, zavallıcığın, başaracağı iş değildir o çağdaki gerçek çılgınının üstesinden gelebilmek. O da, kendine yaraşan, varolumunu anlamlandıran gerçekleri kendi yaratır. Bir gazete havadisi yetişir imdadına; o olmasa bir başka bahane bulacaktı Poprişçin; hiç

kuşkumuz olmasın bundan. Bilincinin kontrolünü yitirmiştir. Kendi yarattığı, varsaydığı gerçekle, başkalarının gerçek saydıkları daha da başkalaşmış, uzaklaşmıştır birbirinden. Dolayısıyla Poprişçin'in her yeni acı gerçeğe (hastabakıcılar, zorla hastahaneye götürülmesi, tedavi sanılan işlemlerin, dayakların, soğuk su banyolarının uygulanması v.b), bir yeni gerçekdışı ile (kendince gerçekle) karşı koyması gerekmektedir; Poprişçin gitgide daha da kopar başkalarının dünyasından.

Ruh-akıl hekimliği açısından paranoid bir kişi Poprişçin. Paranoid, kendi ile kendi-dışı nesne ve kavramlar arasındaki ilişkilerin, alışılagelenden çok değişik ve akla yatmaz biçimde yorumlanması olarak tanımlanabilir. Yorumlar saçmalaşınca, onlara dayanan davranışlar, tutumlar, hareketler de saçmalığa bürünür. Olağan bir Çarlık Rusyası vatandaşı ile, İspanya tahtının boşalmışlığı arasındaki ilişki, ya da önemli bir müdürün kızının ufak bir memurcuğa söylediği önemsiz bir iki cümle, olağandışı yorumlanınca, bunları destekleyecek, doğru ve gerçek kılacak kanıtlar gerekir. Duyu yanılmaları, algı yanılmaları (İlluzyonlar, hallusinasionlar, dezillüzyonlar v.b) bu desteği sağlar; köpek, köpekçe ifadesinin dışına çıkar ve sanki insanca konuşur. Herhangi kâğıtlar, kesin mektuplar olur; değişmekteki varolum özelliklerinin işine gelen yorum belgelenir.

Bu paranoid bulgu-demeti (semptom kompleksi), şizofrenalar gurubu denen akıl-ruh dengesizliklerinde olabilir. Yanlış yorumların yanısıra, düşünce kopuklaşır, dağılır, kişilik yapısında yarıklıklar gitgide artar. Poprişçin gördüğümüz kadarı ile böylesine bir durumda değil, ya da şimdilik değil. Paranoia denen sendrom, çılgınca bir hastalık tablosu, bir başka akıl-ruh dengesizliği de kimi ayrıntılarla Poprişçin'deki belirtileri sağlar. Hezeyan denilegelen çılgınca yorumlar bu son adını ettiğimiz dengesizlikte sistemlidir, kurguludur. Ayrıca bazı mikroplu be-

yin hastalıklarında, alkol ve başka zehirlerin yol açtığı beyin bozukluklarında da benzer düşünce-yorum sapmalarına rastlanır. Ama bizim Poprişçin, bir beyin hastalığına ait kesin belirtiler de göstermiyor, bunun nedeni olacak alışkanlıkları da yok; o düpedüz bir paranoid kişilik yapısı içinde, bir paranoyak adayı!

Bu belirti demetleri, gelenekçi akıl-ruh hekimliği görüşünce içten-gelmedir, "bünyevî"dir; kesin bedensel nedenleri ya yoktur, ya da bilinememektedir; oluşum mekanizmaları yer yer bilinirse de kesin değildir; ruhsal etkenlerin tablonun biçimlenmesini sağlayıcı (patoplastik) değeri olsa bile, salt neden olamazlar.

Son yarım yüzyıl içinde, gelişmesi Freud'ça başlamış akım, görünür belirtilerin derinliklerindeki ruhsal mekanizmanın didiklenip, ayıklanıp, çözümlenmesi ilkesine dayanan bu yöntem, bu paranoid belirtilerin de salt ruhsal nedenlerle gelişebileceğini düşündürebilmiştir. Freud aslında daha çok nörozlar alanında kalmış, hele tedavi açısından psikoz denen akıl dengesizliklerine kendi yöntemince pek el uzatmamıştır. Gerçi, paranoid gelişmelerde, cinsel gelişme takılmalarının, aynı cinse eğilim (homofili) aşamasında takılıp kalmanın önemini belirtmiştir; ama özellikle psikanaliz yönteminde bir tedavi uygulamasında pek çekimserdir.

İlk olarak hocam E. Kretschmer, ünlü ruh-akıl hekimi, "Duyusal ilişki çılgınlığı" adı altında, paranoid durumların uygun kişilik ve beden yapısında, elverişli yaşantıcıklardan derlenen bir yaşam süresi içinde salt ruhsal nedenlerle oluşabileceğini göstermiş, kanıtlamıştır. Böylesine bir durum içindekilerde yaşama karşı güçsüz (astenik) bir tavır-alışın ardında, keskin çizgili güçlü bir karşı kutup, kişiliğin az aydınlık yörelerinde gizlidir; alıngandır, kendine güvensiz, ama hırslıdır böyle biri. Yaşadığı koşullar giderek bu özelliklerini abartır, yeni belirtiler ekler.

Poprişçin, bana göre, böylesine bir kişi; bir "duyusal

ilişki çılgınlığı" içinde; yaşantıcıklarının birikimi onu buna vardırtmış. Bireyin gelişme olanaklarını alabildiğine kısıtlayan gelenekçi, tutucu, günlük yaşamda fırsat eşitliğinin düşünülemediği bir toplumda Poprişçin; üstelik yetenekleri sınırlı, kendine güveni yitirmiş durumdadır. Gerçeği değiştirmeye, tek başına toplum düzenini dönüştürmeye, insan gelişmesini çelmeleyen, düzen adına, düzensiz kısıtlamaları yok etmeye, ne de gerçeği acılığı, dayanılmazlığı ile kabullenmeye gücü yetmediğinden, bu toplumsal koşulların bireydeki türevi olan salt ruhsal nedenlerin itmesinden dolayı, İspanya Kralı olmaktan başka çaresi kalmaz fukaranın...

Bana sorarsanız bu Ivanoviç Poprişçin, Gogol'ün ta kendisi; daha doğrusu ömrünün kimi bölümlerinin izdüşümlerinden oluşmuş Poprişçin; aralarında pek belirgin hpkılıklar var. Gogol'ün yaşamının dış çizgisi bilinir sayıyorum; ömrünü sürekli bir gerilimde, karşıt eğilimlerin geriliminden doğan huzursuzlukla sürmüştür. Anası aracılığı ile kendisine sindirilmiş olan çağının yoğunlaşıp koyulmuş tutucu kavramları ve değerleri bir yandan, düşüncesinin sınır tanımazlığı öte yandan, sürekli bocalamalara itmiştir onu. Dinine düşkünlüğün, soylulara bağlılığın, kimi kez özenmenin yanısıra, devrimci düşüncelere dayandığını sandıran birey ve toplum eleştirileri vardır. Poprişçin'e Gogol'ün kişiliğinin bu yanı apaçık yansımış. Gogol, doğduğu taşra şehrinden gelince bir süre bakanlıklardan birinde memurluk etmiştir; soyluluğa bulaşmışlığı onda da vardır; Gogol de ömrünce kuşkulu biri olarak bilinir; sürekli bir kaçıştadır. O çağın yolculuklarının zahmetlerine katlanmış, ülke ülke dolaşmıştır; çabuk küser, alınırmış. Sonunda aşırı dine düşkünlükle gitgide oruçları, perhizleri çoğaltmış, abartmış. Oruç, her türlü yiyeceğe el sürmeme derecesine vardırılmış; ölümü bu yüzdendir. Bir çeşit intihardır, kendini hiçe dönüştürmedir.

İntiharlardaki ölüm ötesi yaşamaya olan inanç ile hiç-

te yaşamanın önemi, Gogol'ün ölümünde sağlam bir örnek bulur sanırım. Bunaltıcı olarak algılanan yaşam koşullarına, zayıf kişilik yapısında olanların karşı koyamadıkları durumlarda, bilinçli olmayan bir intihar eğilimi belirir; aklın engellemesi, dine düşkünlüğün yasakları bu eğilimi örter, çok kere yok edemez. Böylelikle hiç-bilinçsel bir intihar eğilimi gelişir. Kişi, kendi de sezmeden ölümle sonuçlanacak durumların, rastlantıların üstüne gider; hızla gelen bir taşıtın önünde kalakalır örneğin, ya da ilaç niyetine "yanlışlıkla" zehir içer. Kimi kimselerin kendilerini istemli olarak yalnızlaştırmaları, bir askez durumuna itmeleri, (orucun aşırısı buna örnektir,) yaşamın olanaklarını kısıtlayıp sınırlamaları, kılığı başkalaşmış intiharlardır. Bu söylenenler açısından Gogol'ün intihar ettiğine inanmak gerekir.

Poprişçin'in kendi düşüncelerinden korkusu var, susturuyor onları sık sık; Gogol de düşündüklerinden korkar, yakar yazdıklarını; yukarda adını ettiğimiz eğilim karşıtlıklarından ağır basanın etkisini bir süre sonra silmek ister üstünden, durmaksızın yaptığının günah olabilmesinden, yanlışlığından kuşkudadır. Sanırım, Gogol gençlik yıllarında yaşantılaşmış korkularını, yargı kaypaklıklarını, varolum yarıklıklarını Poprişçin'in kişiliğinde derlemiş; yoktan imgeleyip, yaratmamış onu; kendi yaşamının kimi bölümlerinin gölgesini çizmiş günlüğüne...

Kaynak:
Friedel, E.: Kulturgeschichte der Neuzeit, C. H. Beck, München, 1927-31
Kretschmer, E.: Der sensitive Bezlehungswahn, Ein Beitrag zur Paranolfrage und zur psychitrischen Charakterkunde. J. Springer, Berlin-Heidelberg-New York, 1966 (4. Aufl)
Özel, M.: İntihar ya da insanın kendini hiçe dönüştürmesi. Yeni Dergi, 4, 70-98 (1968).
Wyrsch, J.: Klinik der Schizophrenie. In: Psychiatrie der Gegenwart, Bd, II; J. Springer, Berlin - Göttingen - Heidelberg, 1960.
(Not: Bu yazı, Dostlar Tiyatrosu'nun 1968 Program Dergisinden alınmıştır)

Oyunlaştıranın gözü ile:

GELECEĞİ HABER VEREN GOGOL

Sylvie LUNEAU

Sanatın görevine, sözlerin gücüne Gogol'den fazla inanmış birini göstermek biraz güçtür. İnsanları uyuşukluklarından sıyırıp atacak eserler yazmak istemiştir hep. Bayağılığı, yavanlığı görmekte eşsiz bir yeteneği vardı; bunu kullanarak insanoğlunun kusurlarını abartan, değiştiren, canavarlaştıran çizgiler çizdi. İnsanların hileli aynalardaki görüntülere benzeyen bu çizgilere baktıkları zaman korkuyla irkileceklerini, kendilerini toparlayıp, yeni bir yaşantıya yeniden doğacaklarını umdu.

Bu yüzden eserleri meydan okuyucu, kışkırtıcıdır. Kışkırtma sözü kaleminden sık sık çıkar: *"Ölü Canlar*'a aradığım gerçeği birden aydınlatacağını umduğum bazı kışkırtıcı bölümler ekledim," der.

Gerçek saklıdır, insanlar uyumaktadır; onları bu uykudan uyandırıp da kendilerindeki cevheri onlara gösterme ödevi sanki Gogol'e verilmiştir. Uyanış belirtilerinin yolunu bekler hep, yorulmak bilmeden destekler, yüreklendirir: Bir arada yaşayın, daha çok gücünüz olur o zaman. Tek başınıza iseniz "Yatıp, başkalarının yola koyulmasını beklersiniz." Kötüdür yalnızlık. Bir arada yaşamanın değişik biçimlerini arayın. Bu bakımdan tiyatro insanları bir araya toplayacak uygun bir araçtı onun için.

Bir geçiş çağının tanığı olarak yorulmak bilmezcesine, görünüşlerin altındaki gerçeği bulmaya çalıştı. Yabancı ülkelerden gelip de büyük kentleri doldurmuş yabancı modaların, akımların ötesindeki Rus adamını, Rus ruhunu bulmak; alışkanlıkların, tembelliklerin, öncelik haklarının, kısacası toplumu dondurup, bölümleyen her şeyin bizde yarattığı bir çeşit ölüm duygusunun ötesinde hayatı bulmak. Zavallı Poprişçin'i boğan da böyle bir toplum değil mi zaten?

Gogol'ün hayatını bu savaş yiyip tüketti. *Müfettiş*"in oynanması, Ölü Canlar'ın ilk bölümünün basılması onun gerçek dramları oldu; çünkü halk onun çağrısını yanıtlamadı. Yaratacağını sandığı köklü değişimin oluşmadığını gördü. Eserlerindeki gülünç yerler herkesi eğlendiriyordu; bunlarda kendisini görmeyen komşularıyla alay ediyordu.

Yavanlık üzerine bir şiir olan *Ölü Canlar*'dan söz etmeden Gogol üzerine konuşulamaz. Konuyu ona 1835'de Puşkin esinledi. Gogol onun üstünde 17 yıl çalıştı, ölümüne kadar. Bizim bildiğimiz birinci bölüm, kendi deyişiyle, kafasında kurduğu "sarayın giriş kemerinden" başka bir şey değildi: Kötülüktü, Cehennem'di. Burada dahice bir hayal canlılığıyla bayağılığı anlattı. 1841'de bitirdiği bu bölümden sonra ele aldığı ikincide iyiliği, Cennet'i anlatacaktı. Ama ne var ki iyiliği anlatacak kişi bunu içinde duymalıdır. Kendi değişmeli, daha iyiye ulaşmalıdır. Tabii bunun sonu da yoktur. Bu yüzden Gogol durmadan yazdı, yazdığını durmadan düzeltti. Yazdıkları bir türlü doyurmadı onu. O sıralarda tutulduğu hastalık da işin içine karıştı.

Gogol kendini yapmak istediğine layık görmedi. Yeni bitirdiği ikinci bölümü ölümünden on gün önce yaktı. 4 Mart 1852'de de başarısızlık duygusunu derinden duyarak, kimsenin ne olduğunu anlamadığı bir hastalıktan öldü. Dostlarına bıraktığı vasiyet şu oldu: "Ölü canlar olmayın"

Çok yönlü dehası Rus gerçekçiliğinin yollarını açtı. Savunmasız, ufak bir memuru ortaya koyan *Bir Delinin Hatıra Defteri*'nde "ezilmiş, onuru kırılmış adamlar" edebiyatı çığırını müjdeledi. Bu, Dostoyevski, Tolstoy, Çehov, Gorki ve daha başka yazarlarda derin izler bıraktı. Ondan sonra gelen bütün Rus yazarları onun önemini ve büyüklüğünü kabul etmişlerdir. Dostoyevski "Hepimiz Gogol'ün Palto'sundan çıktık" demişti.

Bir Delinin Hatıra Defteri, Burun, Tablo, Palto gibi Gogol'ün küçük burjuvalar üzerine yazdığı öyküler dizisi 1842'de yayımlanan *Ölü Canlar*'la 1831'de yayımlanan *Köy Geceleri*'nin arasında yer alır. Yazar, *Köy Geceleri*'nde doğduğu ülke olan Ukrayna'yı canlandıran fantastik ve lirik sahnelere yer vermişti.

Bütün yapıtları 1831 ile 1835 arasında düşünülmüştü. O sıralarda Dickens, Morning Chronicle gazetesinde çalışıp Londra'yı anlatan küçük sahneler yazıyordu. Balzac ise, eserlerinin yarısını yazıp bastırmıştı bile. Gogol Saint-Petersburg'a 1829'da geldi. O sırada 20 yaşındaydı. Sevgi ve nefret karışığı duygular yarattı onda bu kent. Beyaz geceleri, durmadan değişen göğü, renkli tanyerleriyle güzel bir kentti. Gogol bu güzellikleri durmadan anlattı. Kent, aynı zamanda korkunçtu da. Siyasal başkentti, iş merkeziydi, birbirine karışmadan yaşayan tuhaf gruplardan kurulu bir toplum vardı: Aristokratlar, yüksek memurlar, tüccarlar...

Bütün bu çevre Gogol'a gerçekdışı göründü. Soyut bir dünya. Bir işe yaradığını sanan bir devletin soyut işlerle uğraşan, insanlar arası ilişkileri donup buz kesilmiş memurlarıyla dolu bir kent. *Bir Delinin Hatıra Defteri* bu ortamın ürünü oldu.

Kısıtlı bir varoluştan kurtulmak için küçük yoksul devlet memuru bir düşler dünyasına sığınır. Bunlar zamanla gelişir, büyük ve gerçek yaşantının yerini alır. Aslında bu, gerçekle düşün birbirinden kopması üzerine kurulmuş romantik bir temdir. Ama Gogol'ün öyküleri arasında en az romantik olanıdır bu. Yitik bir adamın raydan çıkışını adım adım izlerken Gogol, çağı için oldukça şaşırtıcı bir biçimde, geleceğe uzanıyor, geleceği haber veriyor.

— TÜRKİYE'DE "BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ"

Bir Delinin Hatıra Defteri Türkiye'de ilk kez 1965-1966 sezonunda Asaf Çiyiltepe yönetimindeki Ankara Sanat Tiyatrosunda oynandı. Çağdaş anlamda ülkemizde sahnelenen ilk tek kişilik oyun olan *Bir Delinin Hatıra Defteri* iki sezon boyunca, Ankara'da 170 kez, turnelerde 52 kez olmak üzere toplam 222 kez sahnelendi. Genco Erkal'ın yönettiği oyunun dekor ve giysilerini Osman Şengezer hazırladı. Genco Erkal bu oyundaki rolüyle Ankara Sanatsevenler Derneği tarafından "Yılın En İyi Oyuncusu" olarak ödüllendirildi.

1968-1969 sezonunda oyun, yeni bir yorumla İstanbul'daki Elhamra Tiyatrosunda sahneye kondu. Bu kez dekor ve giysiler Metin Deniz imzasını taşıyordu.

Amatör ve profesyonel oyuncular tarafından birçok kez oynanan oyun son olarak 28 Mart 1993'ten başlayarak, bu kez Genco Erkal'ın uyarlamasıyla, Dostlar Tiyatrosu yapımı olarak Kenter Tiyatrosu salonunda sergilendi. Sahne tasarımını Duygu Sağıroğlu'nun, giysilerini Sevim Çavdar'ın hazırladığı oyunun özgün müziğini Mete Sakpınar besteledi.

Gogol'un aynı adlı öyküsünden sahneye uyarlayanlar

SYLVIE LUNEAU - ROGER COGGIO

BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ

Türkçesi:
Coşkun Tunçtan

Gencocuğum,

Bu dramı Türkiye'de hakkıyla canlandırabilecek senden başka bir tek sanatçı olmadığına kesinlikle inandığımdan, çeviriyi hep seni düşünerek yaptım. Sonuç hiç aldanmadığımı kanıtladı. Senin onbinlerce seyirciye sunduğun bu sanat şölenin-de böylece benim de payım oldu. Madem ki bu metin şimdi kitaplıklara girecek, bu kitabı senden başka kime sunabilirim?

Coşkun Tunçtan, Eylül 1968

(Not: Bu sunu, bu çevirinin, 1968'de, İzlem Yayınları'nca gerçekleştirilen ilk baskısından alınmıştır.)

20

Oyunun Tek Kişisi
Aksentiy İvanoviç Poprişçin

Bu oyun, ilk kez 20 Kasım 1962'de, Paris'te, Mathurins Tiyatrosunda oynanmıştır. Yönetmenliğini François Perrot ile Roger Coggio'nun birlikte yaptıkları bu oyunun dekor ve kostümlerini Jacques Carelman çizmiş, müziğini Georges Delerue bestelemiş, Poprişçin rolünü Roger Coggio oynamıştır. Oyun "Uluslararası Genç Eleştirmenler Birliği"nin ödülünü kazanmıştır.

1. BÖLÜM

AÇILIŞ MÜZİĞİ

(Sokak. Poprişçin'in elinde açılmış bir şemsiye vardır. Çift yakalı, bej renginde, geniş bir palto giymiştir. Şapkası da aynı renktedir)

Kimse... evet eminim, kimse onları duymadı... bundan eminim... Yalnız ben duydum... Yo! İnanılacak şey değil!

(Dekor: Alçakgönüllü bir oda. Güz renkleri. Kitaplar. Gaz lâmbaları. Solda -seyirciye göre- bir sandık. Sağda, bir yatak ve mutfak haline sokulmuş küçük bir bölüm. Yanda bir soba. Ortada bir masa. Dipteki duvarda, bir takvim.

Poprişçin hızla girer, şemsiyesini, paltosunu ve şapkasını portmantoya asar. Üzerinde Rus memurlarının sivil üniforması vardır: Kadife yakalı kahverengi giysi ve bej rengi yelek.

Masanın üstündekilerini kaldırır, bir bezle onun tozunu alır, tozbezini silker, yatağa gider, çizmelerini çıkarır, şiltenin altından günlüğünü çıkarır. Müzik: "Günlük" teması. Masaya gider, lâmbasını yakar, gözlüklerini takar ve yazmaya koyulur)

Bugün... 3 Ekim... başımdan öyle bir şey geçti ki... inanılır gibi değil!... Bu sabah, uyanır uyanmaz, Mavra'yı çağırdım... Ya! Duyulmuş şey değil! Taze boyanmış çizmelerimi getirdi... Saati sordum... Onu geçiyormuş!.. Hemen fırladım, apar topar giyindim.

(Kalemini bırakır ve kalkar. Müzik: "Bölüm Başkanı" teması)

Bizim bölüm başkanının böyle surat asacağı aklıma gelmemişti doğrusu! Yoksa bakanlığa gider miydim hiç! Zaten kaç zamandır söylenip duruyor: "Senin kafanın içi karmakarışık" diyor. "Bu ne biçim şey" diyor. "Kimi günler yerinde duramıyorsun, gören aklını kaçırmış sanır. Her şeyi öylesine karıştırıyorsun ki, *(Çizmelerini siler)* şeytan gelse aradığını bulamaz! Düşün bir kere, yazının başlığını küçük harfle yazıyorsun... Ne tarih koyuyorsun, ne de kayıt numarası. "Kayıt numarası..." Hımm!.. Pis herif! Beni kıskanıyor tabii... Müdürün odasında çalışıyorum diye... Onun bütün kalemlerini ben yontuyorum diye! Ya! Tabii!.. Kısacası, bakanlığa hiç gitmeyecektim ama, belki şu ihtiyar pinti maaşıma mahsuben biraz para verir diye umutlandım. Ah! O da ne malın gözüdür ya! Kıyamete kadar beklesen, zırnık koparamazsın.

(Yatağına oturur)

Aman Tanrım! İstediğin kadar yalvar, yerlerde sürün, yoksulluk içinde yüzsen bile, bir kuruşçuk vermez, kahrolasıca kel şeytan!

(Kalkar, masanın gerisinde terliklerini bulur, giyer)

Halbuki, evinde, hizmetçisinden dayak yiyor! Herkes de biliyor bunu.

(Dışarda yağmur yağmaktadır)

(Mutfağa, çayını koymaya gider)

Bir bakanlıkta çalışmanın hiç çıkarı yok! Hiç yok! İnsanın kazancı yok gibi! Oysa ki, belediyede, ya da defterdarlıkta işler bambaşka. Oradaki memurların yeri bizimki kadar rahat değil. Köşelere sıkışıp yazı yazanlar bile var. *(Fincanına çay döker)* Ceketleri kirlidir, suratlarına bakınca insanın tüküresi gelir, ama bir de gelin oturdukları köşkleri görün! Kendilerine yaldızlı porselenden fincanlar armağan etmeye kalksanız, burnunuza gülerler. "Böylesi ancak baytarlara yaraşır" derler. Ama örneğin bir çift

at, ya da bir araba, ya da bir kunduz kürk armağan ederseniz, ha bakın o zaman iş değişir!

(Mutfağa gider, şeker alır, tekrar masaya gelir, çayını içmeye koyulur)

O kadar da sevimli bir halleri var ki, ne yapsalar doğru görünür. Konuşmaları da öylesine kibar ki: "İzin verirseniz kaleminizi çakımla yontayım efendim..." Elinde dilekçeyle kendilerine başvuran adamı da öyle bir yolarlar ki, zavallının sırtında bir gömleği kalır.

Oysa ki bizde aksine her şey tertemizdir. Böyle temizlik ne belediyede görülür ne de defterdarlıkta. Masalar maun ağacındandır, bütün bölüm başkanları birbiriyle "siz" diye konuşur... Evet, işin doğrusu bu! Bu özellikleri olmasaydı, bakanlıktaki işimi çoktan bırakmıştım.

(Çayını içer ve bitirir)

(Müzik: "Ateşli tema." Dışarıda yağmur)

(Tekrar günlüğüne yazmaya koyulur)

Her gün giydiğim eski paltom sırtımdaydı, şemsiyemi de almıştım, çünkü bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Yollarda kimsecikler yoktu: Sadece başörtülerini sıkıca sarmış kadınlar gördüm, bir de şemsiyelerini açmış satıcılar... Bir de arabacılar... Rastladığım tek soylu kişi, benim gibi bir memur oldu. Köşe başında fark ettim onu, hemen durumu anladım "He, he! Dostum! Sen bakanlığa gitmiyorsun. Şurada koşan hanımın peşine takılmışsın. Bir yandan da bacaklarına bakıyorsun!" Biz memurlar da, az malın gözü değilizdir! Subaylara bile taş çıkartırız doğrusu!

(Kalkar, sırtı seyirciye dönük, sahnenin dibine gider, sonra masanın yanına döner)

Şapkalı bir kadın, burnunun ucunu göstermeye görsün, derhal saldırıya geçeriz.

(Sandalyenin gerisinde, ayaktadır)

Ben böyle düşünceye dalmışken bir araba, önünden geçtiğim bir mağazanın kapısında durdu. Onu hemen tanıyıverdim.

(Sol tarafa geçer, yatağın önündedir)

"Yahu, bu bizim müdürün arabası.

(Arkaya bakar)

Bu mağazada ne işi var onun... Olsa olsa kızıdır... Tabii... Bizim müdür böyle bir dükkândan ne alsın?"

(Müzik: "Sofya" teması. Poprişçin sağdaki duvara yaslanır)

Duvara sığınıp, gizlendim. Uşak kapıyı açtı ve müdürün kızı arabadan uçarak çıktı... Küçücük bir kuş gibi! Sağa sola bir bakıverdi, bir an gözlerini gördüm, kirpiklerini de... Aman Tanrım! Başım döndü, bir tuhaf oldum! Böyle yağmurlu bir günde sokağa çıkmak da nereden aklına esmiş!

(Sokağa doğru gider)

Şimdi gelin de, hanımların çeşit çeşit kumaşlara delicesine meraklı olmadıklarını ileri sürün! Beni tanımadı, zaten ben de elimden geldiğince gizlendim... Çünkü paltom çok kirli... Üstelik pek modası geçmiş...

(Paltosuna bakar)

Şimdi, geniş yakalı paltolar dikiyorlar, halbuki benimkinin iki küçük yakası var, biri ötekinin üstünde... Hem kumaşı da... çok kaba... Üstelik eskimiş de...

Bir de küçük köpeği var... Dişi... Mağazanın eşiğinden atlayamamıştı, sokakta kalmıştı. İyi tanırım bu minnacık köpeği. Adı Meci.

(Bir hayvana söz ediyormuş gibi eğilir)

"Ha! Adın Meci değil mi senin... Ne şeker şeysin sen!...". "Günaydın Meci..." Bak şu işe! Bu ses de nereden geldi? Etrafıma bakındım ve geçen iki hanım gördüm. Biri yaşlı, öbürü gencecikti. Şemsiyelerini açmış yü-

rüyorlardı. Oldukça yaklaşmışlardı, benden şöyle elli metre kadar ötedeydiler... Deminki sesi, yanıbaşımda, tekrar duydum: "Senden bunu beklemezdim, Meci!" Gel de çık işin içinden! Bir de ne göreyim: Meci, demindenberi o iki kadının peşinden giden bir köpekle koklaşmıyor mu! *(Sağa döner)* "Aman! Ben sakın sarhoş olmayayım!" Yo! Hiç de değil!... İçkiyi kaçırmak alışkanlığım yok zaten. "Hayır, Fidel, böyle düşünme!" *(Başını çabucak çevirerek)* Evet gördüm, şu gözlerimle gördüm, Meci'nin konuştuğunu: "Ben, hav! hav! hav! çok, hav! hav! çok hastayım!" dedi. Aaa! Bu köpek! Bu da ne biçim köpek! Doğrusu, ilk anda, onun böyle insanlar gibi söz ettiğini duyunca pek afalladım. Ama aslında, iyi düşünülürse, bunda fazla şaşılacak bir şey yok.

(Tekrar masaya oturur)

Öyle ya! Dünyada buna benzer daha neler oluyor! Geçenlerde anlatıyorlardı, İngiltere'de balığın biri sudan kafasını çıkarmış, çok garip bir dilde bir iki kelime söylemiş. Bütün büyük bilginler bu işi çözmeye uğraşıyorlarmış ama henüz bir sonuca varamamışlar. Başka bir gün de, gazetelerde okumuştum: İki inek bir dükkâna girmişler, bakkaldan yarım kilo çay istemişler. Ama Meci'nin konuşmasını duyunca yine de pek şaşırdım doğrusu. "Biliyor musun, Fidel" dedi, "ben sana mektup yolladım" "Herhalde o kötü yürekli Santor sana mektubu getirmedi" dedi.

(Kalkar ve salınenin ortasına doğru yürür)

Bak işte bu görülmemiş bir şey! Bir köpeğin yazı yazabileceğini hiç duymamıştım. Yalan söylüyorsam, bütün aylığımı kessinler, razıyım! Ama bu da sonuçta olmayacak şey değil ki! Tabii. İş yazı yazabilmekte değil... Sözcükleri, tümceleri doğru yazabilmekte... Bunu da ancak bir soylu kişi becerebilir.

(Tekrar oturur. Gözleri yere dönüktür. Bir köpekle konuşur gibidir)

Tabii, bazan âdi bakkal çıraklarının, hatta kölelerin bile kalemi alıp bir şeyler karaladığı olur; ama onların yazıları çoğu kez biçimsizdir. Ne virgül koyarlar, ne de nokta. Bir biçemleri de yoktur.

Kısacası şaştım kaldım. *(Kalemini alır)* Zaten bu son zamanlarda, öyle şeyler duydum ve gördüm ki şimdiye kadar kimse böylesini ne duymuştur, ne de görmüştür. "En iyisi, ben bu köpeğin peşinden gideyim. Kim olduğunu ve neler düşündüğünü öğreneyim!" Şemsiyemi tekrar açtım ve iki hanımın peşine takıldım. Mercimek Sokağına girdiler, oradan Kişioğulları Sokağına saptılar, sonra Marangozlar Sokağından Kukuşkin köprüsüne yürüdüler ve büyük bir evin önünde durdular.

"Ben bu evi biliyorum yahu! Amma da aptalım, nasıl oldu da demin onu tanıyamadım! Tabii canım, bu Zvierkov'un evi! Ev diyorsam... Kışla gibi bir yer. Her çeşit adam oturur burada: aşçılar, yolcular... Benim meslektaşım bazı memurlar da bu evde köpekler gibi sıkışmış, yanyana, üstüste, yaşarlar. Yine orada oturan bir arkadaşım var, harika trompet çalar! Üçüncü katta oturur. Bizim iki hanım dördüncü kata çıktılar. "Neyse, bugünlük bu kadar. Ama evin yerini iyice belledim". *(Zihnini adamakıllı yoğunlaştırarak yazar)* Bu işin ardını bırakmayacağım, üzerinde duracağım! *(Başlar okuyarak)* "Her gün giydiğim eski paltom sırtımdaydı... Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu... Bir araba duruverdi"

(Müzik)

4 EKİM

(Girer, şemsiyesini koyar, paltosunu asar ve sobanın yanına gidip oturur. Müzik: "Sofya" teması)

Onun gibi, yüksek bir aileye mensup genç kızlar, bu kadar geç vakit sokağa çıkabilir mi hiç! *(Saat çalar)* Ben de ne aptalım ya! Oraya daha erken gidebilirdim! Neyse!

(Saatin sesi. Poprişçin masaya yaklaşır, oradaki günlüğünü alır, tekrar sobanın yanına oturur. Müzik: "Günlük" teması. Okur)

Bugün günlerden çarşamba... Bu sabah, saat yedi buçukta, her çarşamba yaptığım gibi, doğru müdürün odasına gittim. *(Günlüğü göğsüne basarak)* Mahsus erkenden gittim. Koltuğa kuruldum ve bütün kalemlerini yonttum.

(Müzik: "Müdür" teması)

Bizim müdür çok akıllı bir adam, bu kuşkusuz böyle. Bütün dolapları kitap dolu! Bütün bunlar hep kültür. Ama öyle bir kültür ki, benim çapımda adamlara göre değil. Hepsi ya Almanca, ya da Fransızca. Bizim müdürün gözlerinde öyle bir ciddiyet parlar ki! Ağzından gereksiz bir söz çıktığını hiç duymadım. Kendisine bir evrak götürdüğümde kimi zaman bir şey soruverir. Ama öyle uzun boylu değil: Örneğin "Dışarda hava nasıl?"

(Ayağa kalkar. Bir şeyler bekler, bir şeyler umut eder gibidir)

— Nemli efendim, nemli... Soğuk ve nemli. Ah, hiç de bizlere benzemiyor bu müdür. Ne de olsa, devlet adamı.

(Odanın ortasına doğru ilerler)

Ama farkındayım beni çok seviyor. Eğer kızı da beni böyle... Ah! Ahlâksız!... Peki, peki... Sustum işte! Sustum!

(Günlüğü masaya bırakır, gider sandığı açar ve hızla paravanaya yönelir)

"Kuzey Arısı"nı okudum. Ne salak şey şu Fransızlar! Neymiş istedikleri? Basın özgürlüğü mü? Doğrusu, ben olsam, hepsini tutuklar, bir temiz sopa çekerdim.

(Tekrar masaya gelir)

Aynı gazetede, bir balo hakkında bir yazı okudum. Kursk şehrinden bir emlak sahibi, çok ince bir şekilde anlatmış baloyu. *(Oturur)* Kursk'lu emlak sahipleri de öyle güzel yazıyorlar ki!

Sonra bir de baktım ki, saat yarım olmuş, hatta yarımı geçmiş... Bizim müdür ise hâlâ odasında... Ama, bir buçuğa doğru, öyle bir olay oldu ki, hiçbir kalem bunu tam hakkıyla anlatamaz. Kapı açıldı: Elimde evrakla, derhal ayağa kalktım. Müdür çıkıyor sanmıştım. Halbuki "O" çıktı!

(Müzik: "Sofya" teması)

Evet O, ta kendisi! Aman Tanrım! Ne de güzel giyinmişti: Bembeyaz bir giysisi vardı, kuğular gibi! Bir harika! Bir de bana bir bakış baktı! Gözüme güneş değdi sandım. Gerçekten, gözlerim kamaştı!

Bana hafifçe selam verdi ve dedi ki... "Babam burada değil mi?" dedi. Ay, ay, ay! O ne sesti o! Bülbül, kuşkusuz, bülbül.

(Birden kalkar, sandığa doğru geriler, masanın önünden geçer, sahnenin ortasında durur, diz çöker)

"Hayır, efendim, beni cezalandırmayın. Ama mutlaka istiyorsanız, o başka! O saygıdeğer küçücük elinizle beni mahvedin!" Evet, ona bunları söylemek isterdim. Bunları söylemeliydim. Ama dilim dolaştı ve ancak bir şeyler geveleyebildim: "Hayır... daha... öhö... ben... ama..."

(Hâlâ diz üstüdür)

Bana baktı, kitaplara bir göz attı ve mendilini düşürdü. Hemen atıldım, o anda ayağım kaydı, az kaldı burnum kırılacaktı. Neyse, kendimi çabuk toparladım ve mendili yerden aldım.

(Kalkar)

Aman! O ne mendildi o! En ince patikadan... Amber, evet amber! Aman bir güzel kokuyordu ki... Paşa mendilleri gibi!

(Mendili öper ve sağa doğru ilerler. Elleri öne uzanmıştır, sanki mendili genç kıza veriyormuş gibi.

Müzik: "Sofya" teması)

O tatlı dudaklarını birazcık aralayan hafif bir gülümseyişle bana teşekkür etti ve gitti...

Oracıkta, belki bir saat öyle kaldım. Hiç kımıldamadan. Birden, uşağın biri odaya girdi, "Hadi artık evinize dönün, Poprişçin, müdür gitti bile" dedi. *(Dibe doğru döner)* Şu uşaklara da gel de bozulma! Hep kapının önünde birikirler, size bir selam vermeyi bile alçalma sayarlar. Bu kadarcıkla kalsalar, yine iyi!

(Tekrar masaya yaklaşır)

Geçen gün, bu kaba heriflerden biri, yerinden kımıldamadan bana tütün ikram etmeye kalktı! Haberin yok mu, salak köle! Soylu bir memurum ben!

(Gider yatağa oturur)

Neyse, şapkamı aldım, paltomu kendi kendime giydim, —çünkü bu beylerin size yardım etmek akıllarına bile gelmez— ve eve döndüm.

(Çizmelerini ve ceketini çıkarır)

Yatağıma uzandım. Bütün gün öyle kaldım. Güzel bir şiiri günlüğüme geçirdim:

Sevgilimden uzak geçen bir saat
Bana bir yıl kadar uzun görünür
Çekilmez bir hale gelirse yaşam
Ölmek en iyisi.
Bunu mutlaka Puşkin yazmıştır.

(Müzik: "Sofya" teması)

Akşam, paltoma iyice sarınarak, müdürün evinin

önüne gittim, uzunca bir zaman kapıyı gözledim. Kızı, örneğin arabaya binmek için, bir çıksaydı, kendisini tekrar görmüş olurdum... Hiç olmazsa birkaç saniyecik... Ama hayır, hiç görünmedi...

(Hıçkırıklar içinde yatağa yığılır)

6 KASIM

(Müzik: "Bölüm Başkanı" teması)

(Yatağına uzanmıştır. Gömleklidir. Kalkar, masaya gider)

Bölüm başkanı! Bölüm başkanı! Kim oluyor yani, bir bölüm başkanı?

(Elindeki bir tabağı düşürür, tabak kırılır)

—Neler yaptığının farkında mısın sen?

(Mutfağın arkasına geçer, gözden kaybolur)

—Efendim? Ne mi yapıyorum? Bir şey yaptığım yok ki!

(Elinde bir süpürge, geri gelir)

—Kafanı çalıştırsana. Kırkını aştın artık!

(Yere çömelmiş, kırdığı tabağın parçalarını toplamaktadır)

Aklını başına topla biraz. Geç bile kaldın. Sen kendini ne sanıyorsun, kuzum? Yediğin halltların farkında değilim mi sanıyorsun? Şimdi de müdürün kızına taktın! Yahu kendine bir baksana! Bir an düşünsene, ben kimim diye! Sen bir hiçsin, o kadar! Cebinde de meteliğin yok. Aynada kendini bir seyret! Gerçekleşemeyecek düşlerden kurtul!

(Aynaya gider, kendine bakar)

Oysa ki, kendi suratı, insanın midesini bulandırır. Tepesinde bir tutam saçı var. Onu da, dik dursun diye, gül kokulu bir yağa buluyor! "Aklıma ne eserse, yapabilirim"

sanıyor. Ama ben biliyorum... Çok iyi biliyorum neden bana içerlediğini. Kıskançlığından. Bana gösterilen özel yakınlığı fark etti olasılıkla. Suratına tüküreyim!

(Tükürür ve mutfağın arkasında kaybolur)

Danışmanmış, ne yapalım yani! *(Elinde bir faraş, girer)* Saatine altın bir zincir takıyor... Otuz rublelik çizmeler ısmarlamış kunduracıya... Ne olacak yani!.. Canı cehenneme!..

(Gider gelir, faraşla işaretler yapar, aynaya konuşur)

Ya ben? Benim babam aşağı tabakadan mıydı, ya da terzi miydi? Çavuşun biri miydi? Bir soyluyum ben! Ben de yükselebilirim. Neden olmasın!

(Tabağın parçalarını faraşa koyar)

Yaşım daha kırk iki. Zamanımızda, bu yaşta, meslek yaşamına ancak başlanır. Dur bakalım, dostum! Biz de günün birinde binbaşı oluruz, hatta belki daha da iyi bir şeyler oluruz. Tanrının izniyle!

(Ellerini yıkamaya gider)

Şanımız, ünümüz seninkini de aşar! Dünyada senden başka adam kalmadı mı sanıyorsun? Şöyle pahalı bir terzide bir elbise diktirsem, bir de seninki gibi bir kravat taksam, ne olur bilir misin? Sen benim yanımda zavallıcık kalırsın!

(Tekrar faraşı almaya gelir)

Ama param yok işte, ne yapayım!

(Çıkar. Çöpe döktüğü tabak parçalarının şangırtısı duyulur)

8 KASIM

(Araba sesi. Poprişçin'in salına dışında bir vals mırıldandığı duyulur. Girer. Başında silindir şapka vardır, omuzlarında pelerinli geniş siyah bir palto. Birkaç dans adımı yapar,

dipteki gaz lambasını yakmaya gider ve yatağa oturur. Cebinden bir program çıkarır ve okur)

"Filote ve Miroşka, rakipler. Ya da: Dört erkek ve bir sevgili." Salak bir Rus'un yazdığı bir piyes. Ne güldüm, ne güldüm. Bir de vodvil oynadılar. Manzum. Adalet bakanları ve özellikle bir kayıt memuru hakkındaydı. Mısralar gerçekten pek özgürdü. Hayret, nasıl olmuş da sansür bunlara göz yummuş. Hele tüccarlar hakkında neler söylediler: Yok bütün müşterilerini yoluyorlarmış, yok kızları ahlâksızmış ve soylu kişilerle düşüp kalkıyorlarmış... Bir de gazeteciler hakkında pek hoş bir şarkı vardı. Her fırsatta herkese saldırdıkları söyleniyordu. Oyunun sonunda yazar seyircilerden hoşgörü göstermelerini rica etti. Zamanımızda çok eğlenceli oyunlar yazılıyor.

—Ah! Yüreğim!

(Kalkar ve pelerinini başörtüsü gibi kafasına koyar)

Güstav, şuraya elinizi koyun ve bakın nasıl küt küt çarpıyor, gereksiz bir heyecan yüzünden... Şuram sıkışıyor, şuram sızlıyor... Ah! Zavallı yüreğim. Eninde sonunda beni öldürecek!

(Pelerini kıvırır ve cevap veren erkeğin pozunu alır)

—Rahat mısınız, Madam?

(Pelerini tekrar başına koyar)

—Sizce ne önemi var? Başkaları yaşasa da ölse de, sizin için hepsi bir!

(Pelerinle deminki oyun)

—Görünüşe aldanmamak gerek, her şeyin aslı nedir bilinmez!

—Ya! Öyleyse siz bir bukalemunsunuz!

Oh! Tiyatroyu çok seviyorum. Cebimde birkaç kuruş oldu mu, *(Kalkar paravanın arkasında kaybolur)* dayanamam, tiyatroya koşarım. Halbuki bizim meslekdaşların, memurların çoğu, kendilerine dünyayı verin yine de ti-

yatroya adımlarını atmazlar. Domuz herifler!

(Gecelikle ortaya çıkar)

Ancak bedava bilet verirseniz, belki lûtfederler, gelirler. *(Bir şarkı mırıldanır)* Oh! O artist hanım da pek güzel şarkı söylüyordu: Aklıma hemen müdürün kızı geliverdi... Ah! Ahlâksız! Peki, peki... Sustum işte! Sustum!

(Işığı söndürür ve yatar)

9 KASIM

(Yataktadır. Kalkar, masaya yaklaşır, oturur, lambasını yakar. Müzik: "Günlük" teması. Bir arabanın geçtiği duyulur)

Saat sekizde bakanlığa gittim. Bölüm başkanı geldiğimi hiç fark etmemiş gibi bir tavır takındı. Ne olacak! Vız gelir! Ben de, sanki aramızda hiçbir şey geçmemiş gibi davrandım. Sonra... Sonra ne yaptım? Ha, evet... Evrakları gözden geçirdim... dosyaları sıraya koydum... Hepsi o kadar! Daireden... üçte çıktım. Müdürün evinin önünden geçtim. Ama görünürlerde kimsecikler yoktu. Sonra bir şeyler yedim, yatağıma uzandım... Öylece kaldım, akşama kadar...

(Yazar.

Müzik: "Sofya" teması. Bir kadın gülüşü duyulur)

11 KASIM

(Masanın başında oturmaktadır. Önünde günlük. Sırtında kahverengi giysi)

Ah! Şu bizim müdüre istediklerimi neden söyleyemiyorum sanki!.. Oysa ki...

(Kalkar)

Bugün yine kendimi zorladım... Hem de kaç kez... Ama dilim tutuluveriyor! "Hava soğuk efendim" diyorum, "Hava sıcak efendim" diyorum, başka hiçbir şey çıkamıyor ağzımdan! *(İskemlenin arkasında ayaktadır)* Ah! Bu beylerin yaşamını daha yakından tanımayı ne kadar isterdim! Bütün o anlamlı sözler, o yüz ifadeleri, o saraylı görgüsü, o halleri tavırları, kendi çevrelerindeki davranışları... Evet, işte, bütün bunları öğrenmek için neler vermezdim!

(Oturur.

Müzik: "Günlük" teması. Yazdıklarını okur)

Bugün, 11 Kasım, müdürün odasında kaldım ve onun için yirmi üç kalem yonttum. Kızı için de, evet onun için de... dört kalem. Bizim müdür elinin altında bol bol kalem bulunmasından pek hoşlanır. Aman ne korkunç zekâsı var bu adamın! Ağzını açmıyor ama, kafasında her şeyi tarttığını hissediyorum. En çok neyi düşünüyor, beyninde en çok hangi fikir dolaşıyor, bir bilsem.

(Kalkar, mutfağın arkasında kaybolur, elinde birkaç odunla döner ve odanın ortasında durur.

Müzik: "Kızın odası" teması)

Salonuna bir göz atmak isterdim... Zaten kapısı bazan aralık kalıyor... Bir de arkadaki odayı görebilsem... Ah! Ne zengin mobilya! Ne güzel aynalar! Ne ince porselenler! Bir saniyecik oraya girmek isterdim... Bizim müdürün kızının oturduğu bölüme... Evet, oraya bir girebilsem. Onun küçük salonuna... Bütün o vazolar, bütün o şişeler nasıl yerleştirilmiş, dizilmiş... Hele o çiçekler! İnsan nefesiyle onları soldurmaktan korkar! O sağa sola atılmış elbiseler... Daha çok bir köpüğü andıran elbiseler!.. Yatak odasına bir göz atmak isterdim... Orada neler düşlüyorum. Bir cennet ki göklerde bile eşi yok... Yataktan çıkar-

ken küçücük ayağını koyduğu tabureyi bir görebilsem... Bu küçük ayağa hafif, kar gibi beyaz bir çorabın giydirilişini... Ay, ay, ay! Peki, peki... Sustum işte. Sustum!

Ha! Ya geçen gün, Nevski Caddesinde, iki köpek arasında tanık olduğum konuşma!..

(Yatağın önünde dolaşır)

Nasıl da unutabildim böyle görülmemiş bir olayı! Oh! Artık her şeyi öğrenmem gerek. Meci'yi sorguya çekeceğim. *(Eğilerek)* "Beni dinleyin, Meci, burada yalnızız, görüyorsunuz ya! Ama isterseniz kapıyı da kapatayım, böylece kimse bizi göremez. Ah! Siz güzel bir küçük köpeksiniz, sevimli bir köpekçik... Ya, ya! Öyle.

(Diz çöker)

Hanımınızla ilgili ne biliyorsanız bana anlatın. Kimdir? Ne yapar? İyi kalpli midir? Nasıl? Yoksa? Yoo! İnanın kimseye anlatmam! Kimseye!"

Ne kurnaz hayvan! Kuyruğunu bacaklarının arasına sıkıştırdı, gururlu bir tavır takındı ve tek kelime söylemeden kapıdan çıktı! Vay canına! Oh!

(Kalkar ve masaya gider)

Kaç zamandır kuşkulanıyorum, köpek insandan çok daha akıllı diye! Hatta konuşmayı bildiğine çoktan emindim. Ama bir çeşit inat yüzünden dilini tutuyor! Ne usta politikacı ama! Her şeyi izliyor... İnsanların en ufak hareketlerini bile... Gözünden hiçbir şey kaçmıyor. Evet! *(Günlüğünü bir kenara koyar)* Ne olursa olsun, yarın Zvierkov'ların evine gideceğim, Fidel'i sorguya çekeceğim, belki de talihim varsa, Meci'nin ona yazmış olduğu bütün mektupları da elime geçiririm. O zaman, mutlaka bir şeyler öğreneceğim. Kurnazlara karşı en iyi silah: kurnazlık!

(Müzik)

12 KASIM

(Sırtında palto, girer. Öksürür, yatağa oturur, iğrenmiş bir hali vardır. Sonra mutfağa gider, yüzüne biraz su çarpar)

Kişioğulları Sokağındaki bütün küçük dükkânlardan bir lahana kokusu geliyor ki... Bir felaket!

(Paltosunu portmantoya asar)

Üstelik her avlu kapısından da korkunç kokular sızıyor... Burnumu tıkayıp olanca hızımla kaçtım oradan. Bir de o atölyelerden sokağa sürekli yayılan kurum ve duman! O kahrolasıca mahallede gezinmek olanaksız oldu artık!

(Masaya yaklaşır ve ceketinin altından mektupları çıkarır)

Kahrolası köpek... Bacağımı bir ısırdı, kan içinde bıraktı... Ama şunları ele geçirdim ya, önemli olan bu!

(Gaz lambasını yakar, mektupları okumaya çalışır)

Yarını beklemeli... Bunları ancak yarın okuyabilirim... Başka çare yok!

(Müzik: "Günlük" teması. Oturur, yazmaya koyulur)

Öğleden sonra saat 2'de, evden çıktım. Kesin niyetim Fidel'i bulmak ve sorguya çekmekti. Zvierkov'ların evinin dördüncü katına çıkınca, zile bastım. Genç bir kız kapıyı açtı. Güzelce bir kız. Yüzü hafif çilli... Hemen tanıdım onu. Geçen gün, mağazanın önünde, yaşlı kadının yanında yürüyen genç kız... Hafifçe kızardı ve ben hemen aklından geçenleri sezdim. "Seni küçük yaramaz seni, canın bir sevgili istiyor ha!"

—Kimi aradınız, diye sordu bana.

—Köpeğinizle mutlaka görüşmem gerek.

Amma da salaktı şu kız! Zaten salak olduğunu görür

görmez anlamıştım! O sırada, köpek havlayarak oraya geldi. Hemen tutmak istedim ama, mundar hayvan, az kaldı dişleriyle burnumu koparıyordu! Bir ara, bir köşede duran, köpeğin sepetini fark ediverdim. Ha! Bana gereken de oydu! Sepete yaklaştım, içindeki samanları çıkardım ve altında ne bulayım! Bir sürü küçük küçük kâğıtlar. Sevinçten ölecektim!

(Yavaşça kalkar)

Pis köpek! Durumu görünce önce ayak bileğimi ısırdı, sonra mektupları aldığımı anlayınca, inlemeye ve bana sürünmeye, yaltaklanmaya başladı. "Yoo! Sayın Bayan Meci, yoo!.. Size geri vermeyeceğim bunları... Hoşça kalın" ve hemen oradan ayrıldım.

Galiba genç kız beni deli sandı! Çok ürkmüş görünüyordu. Eve döner dönmez, hemen oturup mektupları okumak istiyordum. Ama Mavra yerleri siliyordu. Şu aptal Finli kadınlar da hep olmayacak zamanda temizliğe girişirler! *(Tükürür)* Ben de, biraz dolaşmaya çıktım. Bu olay üzerinde düşündüm, düşündüm. Ya! Sayın müdür bey, bu kez, tamam! *(Tekrar masaya gelerek)* Artık, bütün yaptıklarınızı, bütün düşündüklerinizi, her hareketinizin her nedenini öğreneceğim! *(Gaz lambasını söndürür)* Bütün bunları sonunda çözeceğim. Bunların anahtarını bana şu mektuplar verecek.

(Yatağa yaklaşır ve soyunmaya başlar)

Köpekler son derece akıllı kimselerdir. Bütün siyasal olayları da izlerler. *(Paravanının arkasındadır)* Bu kâğıtların içinde bütün aradıklarımı bulacağım herhalde: Bizim müdürün özellikleri... Bütün yaptıkları...

(Tekrar görünür, soyunmuştur)

Hele kızıyla ilgili bir şeyler de bulursam... Peki, peki... Tamam... Sustum işte! Sustum!

(Yatar)

13 KASIM

(Sokaktan bir saat çanı duyulur... Bir de horoz ötüşü... Poprişçin yataktadır. Kalkar, sabahlığını giyer, perdeleri açar. Sonra çaydanlığı sobaya koyar, ateşi körükler, yastığının altından mektupları çıkarır ve masasına oturur)

Hadi şunları bir görelim... Bu mektup oldukça okunaklı yazılmış. Ama yine de, harflerde bir köpeklik var! Okuyalım:

(Gözlüklerini takar)

"Sevgili Fidel. Bu ada da bir türlü alışamadım gitti. Daha ince bir ad takamazlar mıydı sana! Fidel, Roz, ne bayağı adlar bunlar! Neyse, bu konuyu kapatalım. Yazışmaya karar verdiğimiz için nasıl mutluyum, bilsen!"

Bu mektup çok özenle yazılmış. Noktalar, virgüller de yerli yerinde. Halbuki... Bizim bölüm başkanı bile bu kadar iyi yazamaz. Hep öğrenimini yaptığı üniversiteden söz eder durur ama! Bakalım sonrası nasıl?

"Bana öyle geliyor ki, düşünceleri, duyguları ve izlenimleri bir başkasıyla paylaşabilmek, dünyadaki en büyük mutluluklardan biridir."

Hımm! Bu düşünce, Almancadan çevrilen bir yapıttan alınmış... Şimdi adını unuttum o kitabın.

"Bunu deneylerime dayanarak söylüyorum. Her ne kadar, bizim avlunun dışındaki dünyayı pek tanımıyorsam da, birtakım bilgilerim var. Yaşamım konfor içinde akıp geçiyor. Sahibem, —adı Sofya'dır— beni deli gibi seviyor."

Ay! Ay! Peki, peki! Sustum işte! Sustum.

"Bey de beni sık sık okşuyor. Genellikle çay içiyorum, bazan de sütlü kahve.

Ah, sevgilim, biliyor musun, bizim mutfaktaki köpe-

ğin, Santor'un zevkle yediği o kocaman sıyrılmış kemiklerden hiç hoşlanmıyorum. En lezzetli bulduklarım, kuş kemikleri. O da, henüz kimse iliğini emmemişse! Karışık salçaları da çok seviyorum, ama kaparisiz ve nanesiz falan olmaları koşuluyla. En kızdığım şey de köpeklere ekmek içi verilmesi. Adamın biri, —yemek masasına kurulmuş— bir sürü kirli şeylere dokundurduğu ellerle ekmeği alır, kabuğunu atar, içini ezer ezer, sonra sizi çağırır ve o nesneyi ağzınıza sokuverir! Tabii geri çevirmek terbiyesizlik olacağından, o ekmek yenir. Sırf görünüşü bile mide bulandırır, ama yine de yenir..."

Tanrım, ne biçim sözler bunlar! Saçma sapan! Sanki daha ilginç konular yokmuş gibi! Öteki sayfaya bir bakalım. Belki daha önemli bir şeyler buluruz. Hiç olmazsa daha akıllıca bir şeyler...

"Sana bizim evde olup bitenleri günü gününe haber vermek benim için başlıbaşına bir zevk olacak... Sofya'nın baba diye çağırdığı bizim bey hakkında biraz bilgi vermiştim. Çok garip bir adam bu."

Ha! Neyse buldum! Biliyordum zaten: Köpeklerin her konuda siyasal görüşleri vardır. Bakalım bey hakkında neler yazılmış!

Çok garip bir adam bu. Çoğu zaman susuyor." Bunu ben de çoktan fark etmiştim ya! "Ağzını pek ender açıyor. Ama, geçen hafta kendi kendine durmadan söylenip duruyordu. "Bana bunu verecekler mi, vermeyecekler mi?" diyordu. Eline bir kâğıt alıyordu, onu bırakıyordu, bir başka kâğıt alıyordu, büküyordu, katlıyordu ve hep kendi kendine tekrarlıyordu: "Bana bunu verecekler mi, *(Kalkar)* vermeyecekler mi!" Hatta bir gün *(Sobaya gider)* bana doğru döndü *(Çaydanlığı alır)* ve sordu: "Ne dersin Meci, bana bunu verecekler mi, vermeyecekler mi?" Tabii hiçbir şey anlamadım, ayakkabılarını şöyle bir

kokladım ve uzaklaştım. Sonra, şekerim, bir hafta sonra *(Elinde çaydanlık ve bir fincan, tekrar masaya gelir)* bey eve çok mutlu geldi. Sabahtan öğleye kadar bir sürü adamlar... *(Oturur)* üniformalı adamlar, onu kutlamaya geldiler. Sofrada, her zamankinden daha neşeliydi, fıkralar anlatıp duruyordu. Akşam yemeğinden sonra, beni kucağına aldı, "Bak Meci, görüyor musun?" dedi. "Bu ne biliyor musun?" dedi. Bir kurdele gördüm yakasında. *(Fincanına çay koyar)* Kurdeleyi kokladım, hoş bir kokusu yoktu. Sonra gizlice yalayıverdim... Biraz tuzluydu..."

Hımm! Galiba bu köpek biraz... dayak düşmanı! *(İçer)* Demek bizim müdür muhterisin biri! Bunu bir kenara yazalım!

(İçer)

"Hoşça kal şekerim. Şimdilik burada kesiyorum... falan, filan... Mektubumu yarın bitiririm..."

"Günaydın. İşte yine sana yazıyorum. Bugün, sahibem Sofya..."

Ha! Bakalım Sofya ne yapmış!.. Ah! Ahlâksız! Peki! Peki! Devam!

"... Sahibem Sofya pek telaşlıydı. Baloya gitmeye hazırlanıyordu, ben de o çıkınca hemen kâğıt kalem aldım, sana yazmaya koyuldum... Sofya baloya gitmeye bayılır. Ama giyinirken de her seferinde pek sinirlidir. Şekerim, şu balolara gitmekten neden hoşlanırlar, hiç anlayamıyorum. Sofya sabahın altısında eve döner ve hemen her seferinde yüzünün solukluğuna bakar ve anlarım ki, orada ona yiyecek hiçbir şey vermemişler. Zavallı çocuk! Ben olsam, böyle bir yaşam süremezdim doğrusu. Bana bu salçalı bıldırcınları... ya da pilicin o beyaz etinden sık sık vermeselerdi... ne duruma düşerdim bilmem. Soğuk et suyu da fena değil. Ama o havuçlar, o şalgamlar, o enginarlar yok mu... Doğrusu pek tatsız!"

Biçemi pek değişken. Bunları bir insanın yazmadığı nasıl hemen belli oluyor. İlk tümceler fena değil, ama sonra... Hımm! Nasıl diyeyim... Sonu hep köpekçe oluyor... Neyse! bir pusula daha okuyalım! Ha! Tarih bile koymamış!

"Ah şekerim, baharın yaklaştığı nasıl da hissediliyor! Yüreğim durmadan heyecan içinde, sanki bir şey bekliyormuş gibi. Kulaklarımda aralıksız bir uğultu. Bazan, dakikalarca, ayaklarımı havaya dikip, kapıları dinliyorum. Senden gizlim yok, biliyorsun: Bana kur yapanlar az değil. Çok kere, perdenin arkasına gizlenip onları seyrediyorum. Ah! Şekerim, bazıları ne kadar çirkin, aklın durur! Hele bir tanesi var, gövdesi sanki dört köşe. Pek de aptal olmalı. Pozlar takınıp sokakta dolaşıyor, kendini pek önemli biri sanıyor. Sanki ondan başka kimse yokmuş gibi. Budala! Hiç kendisiyle ilgilenmiyorum bile... Ya o penceremin önünde dolanıp duran çirkin buldog! Arka ayakları üzerine bir kalksa —kalkamaz ya, görgüsüzün biri-çünkü!— bizim beyin bile boyunu geçer. Pek de kendini beğenmiş! Bir iki defa arkasından havladım, aldırmadı bile! Kaşını bile kıpırdatmadı. Kulakları sarkmış, dilinin yarısı dışarda, gözlerini pencereme dikip duruyor... Tam bir taşralı hali var! Ama tabii şekerim, bütün bu talipler, ne de olsa beni heyecanlandırıyor... Hele komşu evin duvarından atlayan o delikanlıyı bir görsen. Adı Bobi. Ah, şekerim, öyle yakışıklı ki..."

(Kalkar)

Şeytanlar götürsün! Ne adi sözler! Böyle saçma mektup da yazılır mı yani! Ah! Bunları bir insan yazacaktı ki!.. Evet, bir insan yazısı okumak istiyorum. Ruhum doysun, zevklensin... Halbuki bütün bu zırvalar... *(Tekrar masaya yaklaşır)* Bu olmayacak sözler... *(Mektubu tekrar eline alır, fincanına çay koyar, oturur)* Sayfayı bir çevirelim, belki arkası daha iyidir.

"Sofya, dolabın yanında oturmuş, nakış işliyordu. Ben pencereden dışarı bakıyordum. Gelen geçeni seyretmeye bayılırım. Birden odaya bir uşak girdi, "Bay Tiyeplov geldi" diye haber verdi. Sofya, "Aman, hemen içeri al!" diye bağırdı ve beni kucaklayarak öptü: "Ah, Meci, Meci, bir bilsen!" Esmer bir adam bu, saraydaki soylu kişilerden, üstelik gözleri simsiyah kor gibi parlak! Ve Sofya kendi odasına kaçıverdi. Bir dakika geçmeden, saraylı bir genç odaya girdi. Favorileri simsiyahtı. Aynaya yaklaştı, saçını düzeltti, odanın her tarafını dolaştı. Hafifçe hırladım ve bir köşeye büzülüp oturdum.

Biraz sonra Sofya geldi, adamın selamına sevinçle karşılık verdi... Ben, hiçbir şey olmamış gibi pencereden bakmaya devam ediyordum. Ama kafamı hafifçe eğdim ve neler konuştuklarını anlamaya çalıştım. Ah! Şekerim, öyle saçma şeylerden söz ediyorlardı ki! Yok bir hanım, bir dansın orta yerinde, bilmem nasıl adım atacağına, şöyle bir adım atmış!.. Yok, Bobov diye bir adam varmış da tıpkı bir leyleğe benziyormuş ve az kaldı ayağı kayıp düşecek gibi olmuş... Yok, Lidina diye bir hanım gözlerinin mavi olduğunu iddia ediyormuş, halbuki aslında gözleri yeşilmiş... Falan, falan, falan... Kendi kendime, "Bu delikanlı ile benim Bobi arasında dağlar kadar fark var," dedim... Öyle ya! Bir kere bu adamın suratı geniş ve tamamen düz... Üstelik favorileri yüzünü çevrelemiş, sanki siyah bir başörtü takmış gibi... Halbuki Bobi'nin hatları incedir, ve tam alnının orta yerinde beyaz bir lekesi vardır! Bobi'nin boyuna gelince, bu soylunun boyuyla kıyas bile edilemez! Gözleri, halleri, tavırları da öylesine farklı ki! Öyle, öyle, çok farklı! Ah, şekerim, aklım ermedi doğrusu, bizim Sofya bu adamın nesini beğenebilir! Böyle tutkun olması için hiçbir neden yok!"

Bana da öyle geliyor ki, bunda bir gariplik var... Yok canım, bu Tiyeplov onu bu denli etkilemiş olamaz. De-

vam edelim:

"Bu soylu kişi bu kadar hoşuna gidebildiğine göre, neden babasının yazıhanesinde çalışan o memurla da ilgilenmez, anlayamıyorum. Ah, şekerim, o piç kurusunu bir görsen!"

Bu da kim acaba?

"Soyadı çok garip. Bütün gün oturup kalem yontuyor. Saçlarını gören kuru ot sanır. Bizim bey onu hep ayak işlerinde kullanır..."

Yoksa bu namussuz köpek benden mi bahsediyor? Peki, saçımın kuru otu andırdığını nereden çıkardı.

"Sofya onu gördü mü, kendini tutamıyor, gülüyor."

Doğru değil bu!

(Kalkar, mektubu yere atar ve ayağıyla ezer)

Yalan! Pis yalancı! İğrenç iftira! Hepsi kıskançlıktan bu sözlerin! Bilmiyor muyum sanki!

(Mektubun etrafında dolaşır)

Bunlar kimin marifeti, bilmiyor muyum sanki. Bizim bölüm başkanının numaraları. Bana korkunç kin bağlamış, her işimi bozmaya ahdetmiş. Bir mektup daha okuyalım.

(Tekrar masaya gelir, başka bir mektup alır ve yatağa yaklaşır)

Belki işin aslını şimdi öğreniriz.

"Sevgili Fidel, sana çoktandır yazamadım, kusuruma bakma. Tatlı bir sarhoşluk içinde yaşadım. Boşuna dememiş bir yazar: "Aşk, ikinci bir yaşamdır" diye. Sonra, bizim evde, bir sürü yenilikler var. Soylu delikanlı her gün bir uğruyor. Sofya ona deli gibi tutkun. Babasının da keyfi pek yerinde... Geçen gün bizim uşak Grigori ile konuşurken duydum. Grigori'yi görsen çok eğlenirsin, bir yandan yerleri süpürür, bir yandan kendi kendine konuşur. Neyse bizim bey geçen gün Grigori'ye bir sürü şeyler söy-

ledi. Düğün pek yakında olacakmış, çünkü kızını ille bir generalle, ya da bir soylu kişiyle, ya da bir binbaşıyla evlendirmek istiyormuş..."

(Yavaşça yatağa oturur)

Felaket! Daha fazla okuyamayacağım... İlle de bir saraylı soylu kişi, ya da general isterler. Dünyanın en güzel şeyleri, hep saraylılara ya da generallere verilir. Tam kendine göre birtakım alçakgönüllü düşler kurarsın, gerçekleşeceğini sandığın anda, saraylı soylu kişinin biri, ya da generalin biri, gelir, onu burnunun dibinden alır, götürür! Tanrı cezasını versin!

(Kalkar ve ağlar)

Ben general olmak istiyordum ama... Onunla evlenmek için falan değil. Hayır, benim düşüm başkaydı. Onları etrafımda dolanırken görmek istiyordum. *(Masaya yaklaşır)* Bana dalkavukça yaltaklanmalarını görmek istiyordum. Ondan sonra "Siz de adam mısınız sanki!" deyip suratlarına tükürecektim. Sırf bunun için istiyordum...

Aman Tanrım! Ne aksilik! Ne acı bir aksilik!

(Ağlar, mektupları yırtar, çaydanlığı alır mutfağa götürür.

Müzik)

1. BÖLÜMÜN SONU

2. BÖLÜM

(Aradan sonra birinci bölümün son sözleri teypten duyulur)

"Sevgili Fidel, sana çoktandır yazamadım, kusuruma bakma. Tatlı bir sarhoşluk içinde yaşadım. Boşuna demeniş bir yazar: "Aşk, ikinci bir yaşamdır" diye. Sonra, bizim evde, bir sürü yenilikler var. Soylu delikanlı her gün bir uğruyor. Sofya ona deli gibi tutkun. Babasının da keyfi pek yerinde... Geçen gün bizim uşak Grigori ile konuşurken duydum. Grigori'yi görsen çok eğlenirsin, bir yandan yerleri süpürür, bir yandan kendi kendine konuşur. Neyse bizim bey geçen gün Grigori'ye bir sürü şeyler söyledi. Düğün pek yakında olacakmış, çünkü kızını ille bir generalle, ya da bir soylu kişiyle, ya da binbaşıyla evlendirmek istiyormuş..."

Felaket! Daha fazla okuyamayacağım... İlle de bir saraylı soylu kişi, ya da general isterler. Dünyanın en güzel şeyleri, hep saraylılara ya da generallere verilir. Tam kendine göre birtakım alçakgönüllü düşler kurarsın, gerçekleşeceğini sandığın anda, saraylı soylu kişinin biri, ya da generalin biri, gelir, onu burnunun dibinden alır, götürür! Tanrı cezasını versin! Ben general olmak istiyordum ama... Onunla evlenmek için falan değil. Hayır, benim düşüm başkaydı. Onları etrafımda dolanırken görmek istiyordum. Bana dalkavukça yaltaklanmalarını istiyordum. Ondan sonra "Siz de adam mısınız sanki!" deyip suratlarına tükürecektim. Sırf bunun için istiyordum...

Aman Tanrım! Ne aksilik! Ne acı bir aksilik!

3 ARALIK

(Müzik.

Poprişçin sabahlığını giymiş, sobanın yanında bir taburede oturmaktadır.)

Hayır, hayır, bu olamaz, bu olamaz... Olacak iş değil!.. Bu düğün yapılmayacak!.. Soylu kişiymiş... Ne olacak yani!

(Kalkar)

Bu sadece unvan! Gözle görülür, elle tutulur bir şey değil ki... Soylu kişiymiş diye, alnının ortasında üçüncü bir gözü yok ya! Burnu benimki gibi, herkesin burnu gibi... Burnuna enfiye çekebilir ama o burnuyla yemek yiyemez... Aksırabilir o burunla, ama öksüremez!

(Yüzü seyirciye dönük, tabureye oturur)

Çoktandır keşfetmeye uğraşıyorum bütün bu sözde ayırımlar nereden çıkıyor diye... Memur... Evet, ben neden memur oluyor muşum! Hangi nedenle? Belki ben aslında bir kontum. Ya da generalim de, ancak görünüşte böyle sıradan bir memurum... Öyle ya... Belki de kim olduğumu kendim bile bilmiyorum. Tarihte bunun örnekleri az mı? Sıradan adamın biri, —öyle soylu falan değil— yalnızca bir burjuva ya da bir köylü, evet, köylünün biri, birden farkına varıyor ki, büyük bir beymiş, ya da örneğin baronmuş! Zavallı bir köylü ansızın önemli bir adam olabiliyorsa, artık soylu bir adam ne olabilir, bir düşünün!

(Kalkar, yatağa doğru gider. Sırtı seyirciye dönüktür)

Örneğin ben, birdenbire, bakanlığa, sırtımda general üniformasıyla bir giriversem: Sağ omuzumda bir apolet, sol omuzumda bir başka apolet, bir de gök mavisi bir kurdele! Ne yapar o zaman *(Salınenin önüne doğru gelir)* bizim sayın bayan! Ya babası, bizim müdür, ne der? Hımm.

Oh! Muhterisin biri o adam! Mutlaka masondur! Ne kadar başka türlü görünmeye çalışıyorsa da, ben ilk bakışta anladım: mason!

(Masanın etrafında döner)

Birine elini verdiğinde yalnızca iki parmağını uzatıyor! Acaba, ivedilikle bir valiliğe falan atanamaz mıyım? Ya da başka bir *(Tekrar tabureye otururak)* önemli mevki verilemez mi? Neden memur yapmışlar beni? Pek bilmek istiyorum, neden başka şey değil de, ille sıradan bir memur?

5 ARALIK

(Sırtında sabahlık, yatağında oturmaktadır. Gazete okur, gözlüklerini çıkarır. İzdüşümle gösterilen tarih, takvimin çerçevesinden taşmaya başlamıştır)

İspanya'da pek garip şeyler oluyor... İşin aslını pek anlayamıyorum... Taht boş kalmış, saraylılar bir türlü eski kralın yerine geçecek kimse bulamıyorlarmış!.. Bu yüzden bir sürü ayaklanmalar olmuş...Doğrusu inanılacak şey değil... Taht nasıl boş kalabilir? Çok garip!

(Tekrar gazeteyi okur)

Kadının biri tahta çıkacakmış.

(Kalkar ve gazeteyi yatağın üzerine bırakır)

Yoo! Bir kadın tahta çıkmamalı. Olmaz böyle şey!

(Gidip gelir)

Tahta bir kral gerek! Ama dediklerine göre, kral yokmuş. Nasıl olur bu? Bir devlet kralsız yaşayabilir mi? Mutlaka bir kral var, ama nerede olduğunu bilmiyorlar! Belki de kral orada, burunlarının dibinde, ama birtakım ailevi nedenlerden ortaya çıkmıyor. Belki de komşu devletlerden çekiniyor. Fransa ve öteki uluslar onu saklanmaya zorluyorlarsa...*(Oldukça heyecanlı, odayı arşınlar)* Belki

de başka nedenler var... Örneğin... Bilmiyorum. Bilmiyorum ama...

(Bir arabanın geçtiği duyulur)

8 ARALIK

(Sırtında sabahlık, yatağın önünde yere çömelmiş, gazetelerden parçalar kesmektedir. Tarih, takvimin çerçevesinden iyice taşmıştır)

Bugün bakanlığa gitmeye iyice kararlıydım... Ama aklım hep şu İspanya'nın durumuna takılıyor... Nasıl olur da bir kadın tahta çıkar! Yoo, olanaksız bu! *(Gazete kesiklerini duvara doğru fırlatır)* Buna izin vermezler zaten! Bir kere, önce, İngiltere engel olur! Tabii, tabii, mutlaka araya girer!

(Sağa sola dağılmış kesikleri toplar)

Sonra bütün Avrupa'nın siyasal durumunu da unutmamak gerek... Avusturya imparatoru kesinlikle onaylamaz... Bizim imparatorumuz da, yani çarımız, bunu... Yani şeyi... Of! doğrusu bu olaylar beni altüst ediyor, beni harabediyor... Başka hiçbir şeyle ilgilenemiyorum. Mavra da beni uyardı: Çok dalgın olmuşum. Gerçekten de, demin, çayımı içtikten sonra, herhalde dalgınlıkla, tabağı yere fırlatıverdim.

(Kalkar)

Paramparça oldu. *(Yatağın yanını süpürür)* Akşam, yemekten sonra, gittim dağların eteğinde gezindim.

(Süpürgeyi yatağa dayalı bırakır)

Bu gezinti de bir şeye yaramadı. Sonra, eve döndüm, yatağıma uzandım, öylece kaldım... Hep bu İspanya meselesini düşündüm, düşündüm...

(Müzik: "Kral" teması)

YIL 2000 — NİSAN'IN 43'Ü

(İskemlesinde yüzü seyirciye dönük, oturmaktadır. Sırtında kahverengi giysisi. Bu günden itibaren izdüşümle gösterilen tarih, bütün dip duvarını kaplamaktadır)

Bugün, bayram! Çok büyük bir şenlik günü! İspanya bir krala kavuştu! Sonunda bir kral bulundu! O kral, benim. Ancak bugün öğrenebildim bunu! Birden içimde ışıklar yandı sanki! Nasıl, ama nasıl bugüne dek bunu anlayamadım! Kendimi yalnızca adi bir danışman sandım!

Ben ha! Böyle olmayacak, saçma bir düşünce nasıl beynime girebildi! İyi ki o zamanlar kimse beni deli diye timarhaneye kapamadı! Şimdi her şeyi anladım. Artık her şey apaçık, besbelli... Eskiden... Eskiden gerçekleri göremiyordum... Ne korkunç şey... Gözlerimin önünde sis gibi bir şey vardı, doğruyu seçemiyordum. Bütün bunlar neden ileri geliyor? Herkes insan beyninin, kafatasının içinde olduğunu sanıyor da ondan! İşin aslı bambaşka! Beyin bir rüzgâr tarafından getiriliyor... Hazar denizinden esen bir rüzgâr... Hemen hizmetçime, Mavra'ya, kim olduğumu haber verdim. Salak karı!

(Kalkar)

Önündeki adamın İspanya Kralı olduğunu öğrendiği zaman *(Ayakta, taburenin yanındadır)* ellerini birbirine çarptı ve korkudan ölecek gibi oldu. Tabii şu da var: Şimdiye dek hiç İspanya Kralı görmemiş bu kadın! Onun için kendisini sakinleştirmeye çalıştım ve benden hiçbir kötülük görmeyeceğini de tatlı bir şekilde anlattım. Bazen çizmelerimi kötü boyadığından ya da sobanın ateşini tazelemeyi unuttuğundan dolayı kendisine kesinlikle kin beslemediğimi de söyledim. Bu insanlar bilgisizdir. Yüksek konuları anlayamazlar. Yüksek konular onlarla görüşüle-

mez. Kadın korktu *(Oturur)* Çünkü bütün İspanya Kralla-rının hep II. Filip'e benzediklerini sanıyor! Ama açıkla-dım, Filip'le benim aramda hiçbir benzerlik olmadığını!

(Saat çalar)

Bakanlığa gitmedim. Şeytan görsün suratlarını.

(Gazeteleri toplar ve sağdan çıkar)

Hayır, beyler, hayır, artık o günler geçti! O pis evrak-larınızla uğraşmaya hiç niyetim yok artık!

EKİMART AYININ 86. GÜNÜ
GÜNLE GECE ARASINDA

(Müzik: "Günlük" teması. Sırtında kahverengi giysi, ma-sanın başına oturmuştur)

Bugün *(Günlüğünü okur)* bakanlığın kapıcısı geldi, işi-me dönmemi söyledi. Üç haftadan fazla olmuş, görevime gitmiyormuşum!

Bakanlığa gittim... Biraz eğleneyim diye! Bizim bö-lüm başkanı hatırımı soracağımı, özür dileyeceğimi bekli-yordu herhalde! Hoh! Kendisine kayıtsız bir bakış fırlat-tım! Ne aşırı kızgın, ne de aşırı sevimli bir bakış! Ve git-tim, yerime oturdum... Hiçbir şeyin farkında değilmişim gibi... Bütün bu itin teki memurlara şöyle bir baktım. "Aranızda kimin olduğunu bir bilseniz, burada neler olurdu" dedim kendi kendime. Aman Tanrım! Ortalık birbirine karışırdı. Bölüm başkanı bile gelir önümde yer-lere kadar eğilirdi... Aynen şimdi müdürün karşısında-yken yaptığı gibi! Ötekiler de titremeye başlardı... Öç alı-rım diye. Bütün o azarlamaların, o alayların öcünü...

Önüme birtakım evraklar koydular... Özetlerini çıka-rayım diye. Ama elimi bile sürmedim.

Birkaç dakika sonra "Müdür geliyor" dediler. Herkes bir telaşlandı. Memurların çoğu kapıya üşüştüler... Her

biri en önde olmak sevdasındaydı. Ben, yerimden kımıldamadım bile. Müdür odamızdan geçtiği sırada, hepsi ceketlerini iliklediler. Ben hiçbir şey yokmuş gibi davrandım. Müdür! Müdür de kim oluyormuş! Ceketimi ilikleyecekmişim! Önümden geçerken ayağa kalkacakmışım! Hadi efendim! Bu müdür de müdür mü yani! Müdür değil, mantar! Adi bir mantar evet, yalnızca bir mantar... Hani şu şişelerin ağzına konan mantarlardan... İşte o kadar!

Evraklar koydular önüme, imzalayayım diye... Oh! ne eğlendim, ne eğlendim! Onlar hepsi, kâğıdın en altına "Daire Başkanı Poprişçin" yazacağımı sanıyorlardı. Ha, ha! Kâğıdın en görünen yerine, hani genel müdürün imzaladığı yere, şöyle kocaman bir imza attım: "Sekizinci Ferdinand" Ah! Ortalığı birdenbire nasıl saygı dolu bir sessizlik kapladı! Ama ben yalnızca elimle küçük bir hareket yaptım: "Yoo, yoo, sizden hiçbir hizmet beklemiyorum, beyler!" dedim, ve daireden çıktım, doğruca müdürün evine gittim. Tabii evinde yoktu o sırada... Uşak girmeme engel olmak istedi, ama ona kim olduğumu söyledim, adamın eli kolu tutuldu. Derhal Sofya'nın giyinme odasına girdim.

(Müzik: "Sofya" teması)

Aynasının önünde oturuyordu. Ayağa fırladı, dehşet içindeydi, geriye bir adım attı. Şaşkın şaşkın bakıyordu. Ama İspanya Kralı olduğumu söylemedim kendisine. Yalnızca dedim ki: "Sizi koskoca bir mutluluk bekliyor" dedim. "Düşmanlarımız istedikleri kadar uğraşsınlar, birleşmemize kimse engel olamaz!" dedim. Fazla bir şey eklemek gereğini duymadım ve çıktım.

Oh! Şu kadın denen yaratık ne kadar kurnaz. Kadının ne demek olduğunu ancak şimdi anlıyorum! Şimdiye ka-

dar, kadın kime tutkundur, bunu kimse bilmiyordu. Bunu ilk keşfeden ben oldum: Kadın şeytana tutkun! Evet, şaka değil bu! Fizikçilere gelince... *(Tavana bir bakış)* Fizikçilerin yazdığı bir alay zırva... Yok kadın şöyleymiş, yok kadın böyleymiş, falan... Yalnızca şeytana tutkun o!

(Kalkar)

Örneğin şu ikinci sıradaki locada oturan kadına bakın... Elinde dürbün... Nereye bakıyor sanıyorsunuz? O göbekli adama mı? Hayır efendim! O adamın arkasındaki şeytana bakıyor! İşte giysisinin içine gizleniverdi şeytan! Ona parmağıyla işaret ediyor. Ve bu kadın onunla evlenir... Evlenir, evlenir...*(Masanın yanındadır)* Bütün şurada gördüklerimiz de... Bütün bu aile babaları... Sağa sola eğilip bükülen, bir saldırıda sarayı alan bütün bu adamlar... Vatanseveriz diyorlar... Falan, filan diyorlar... Aslında çiftlik... Bütün bu vatanseverlerin bütün derdi birer çiftlik sahibi olmak... Para için analarını satarlar, babalarını satarlar, hatta Tanrı'yı bile satarlar... Namussuz muhterisler, iki yüzlüler! *(İskemlenin arkalığına dayanır)* Bu sonsuz ihtiras da nereden geliyor: Gırtlaklarında bir kese var, bu kesenin içinde de bir toplu iğne başı kadar bir solucan... İhtiras bu solucandan geliyor... Mercimek Sokağındaki bir berberin marifetleri bunlar... Adı da... Ah! Neydi o adamın adı? Of! Adını unuttum; ama herkes biliyor ki, bu berber, bir ebe kadınla dünyayı dolaşıyor. İslam dinini yaymak için. Zaten bu yüzden hanımların çoğu Müslüman oldu ya!

(İskemleye oturur. Sırtı seyirciye dönüktür. Müzik)

TARİH YOK
O GÜNÜN TARİHİ YOKTU

(Sobanın yanında, taburede oturmaktadır)

Nevski Caddesinde kendimi tanıtmadan dolaştım. Sayın Çar arabayla geçtiler. Sokaktakiler şapkalarını çıkarıp selamladılar... Ben de öyle yaptım. İspanya Kralı olduğumu belli etmek istemedim. Yoo... Öyle hemen herkese kendimi tanıtmak doğru olmazdı. Çünkü daha önce, saraya bir kabul edilmem gerek. Ama bir türlü saraya gidemiyorum, çünkü henüz ulusal İspanyol kılığım yok. Hiç olmazsa bir kral pelerini bulabilsem.

(Kalkar)

Bir terziye ısmarlayacaktım ama vazgeçtim. Hepsi eşek! Üstelik işlerini yüzüstü bırakıp ticaretle uğraşıyorlar... Hatta çok kere kaldırım döşüyorlar!

(Sandıktaki siyah pelerinli paltosunu çıkarır, inceler)

Bu fena değil... Bir iki kere ya giydim, ya giymedim... Tabii olur... Ama...

(Yatağın yanındaki küçük masada bir kutu vardır. Oradan bir makas çıkarır)

Bu namussuzlar paltomu rezil etmesinler diye bu işi kendim yapacağım...

(Evde gürültü. Gider, kapıyı kilitler)

Böylece kimse beni göremez.

(Müzik)

TARİHİ UNUTTUM
AYINI DA HATIRLAMIYORUM
TANRI BİLİR NE GÜNDÜ

(Pelerin paravanaya asılıdır. Poprişçin yanında ayaktadır. Sırtı seyirciye dönüktür)

Pelerinim hazır... Dikildi. Yine de saraya gitmeye bir türlü karar veremiyorum. İspanya milletvekilleri hâlâ gelmediler. Yanımda milletvekilleri olmayınca da saraya gidemem. Bütün şerefim yıkılır. Zaten neredeyse gelirler.

(Kalkar, pelerinini alır, omuzlarına koyar. Saat sesi. Müzik: "Rus Halk Şarkısı")

Makasla boydan boya kırptım onu. Çünkü İspanyol modeline benzemesi mutlaka gerekti. Giydiğim zaman, Mavra bir çığlık attı ki!..

AYIN 1'i

(Ayakta pencerenin yanındadır. Üzerinde kahverengi giysisi, omuzunda pelerini)

Milletvekillerinin bu gecikmesi beni çok şaşırtıyor. Neden hâlâ varamadılar acaba?

(Saat çalar)

Fransa engel oldu belki de? Öyle ya, bu işten hoşlanmayan başlıca devlet Fransa!

(Müzik: "Ateşli tema"

Bej paltosunu ve şapkasını alır, hızla çıkar)

Sokaktadır. Gürültüler, sesler)

Ne salak adam! Hiç İspanya Kralı, adi bir satıcı gibi, oturup da mektup yazar mı? Postaya uğradım, "İspanyol milletvekilleri gelmediler mi?" diye sordum, ama postahane müdürü olacak o budalanın, dünyadan haberi yok. "Hayır efendim, İspanyol milletvekilleri falan gelmedi. Ama mektup yazmayı arzu ediyorsanız, ücretini resmi tarifeye göre alırız." Şeytanlar götüresi! Mektup da neymiş! Saçmanın saçması. Yalnızca eczacılar mektup yazar! Oy-

sa ki İspanya Kralı... Hiç mektup yazar mı... Adi bir satıcı gibi!

(Müzik.

Dekor değişmesi)

MADRİD, 30 ŞUBUT

(Duvarları bomboş beyaz bir hücre. Yalnızca bir yatak, kapaklı bir çöp tenekesi, bir tabure.. Poprişçin sağdan girer. Ayakları çıplaktır, sırtında kalıverengi giysisi, omuzlarında pelerini vardır)

İşte, nihayet İspanya'dayım! Yolculuk o kadar kısa sürdü ki, bayağı afalladım.

(Uzaktan gelen birtakım sesler. Tımarhanedeki delilerin bağrışmaları, gülüşmeleri)

Bu sabah, İspanyol milletvekilleri evime geldiler ve onlarla birlikte arabaya bindim. Ne garip! Kaç zamandır bekliyordum, bu milletvekillerini. Bu kadar geciktiler... Sonra da bir acele, bir acele... Ne diye sanki! Öyle hızlı geldik ki, yarım saat sonra İspanya sınırına vardık. Yarım saatte! İnanılır şey değil. Ama zamanımızda, bütün Avrupa'da demiryolları var... Sonra o buharlı vapurlar da çok hızlı...

(Tabureye oturur)

Kanıtı da meydanda! Garip memleket şu İspanya! İlk odaya girdiğimiz zaman, bir sürü kafası traş edilmiş adam gördüm. Hemen anladım ki bunlar, ya devlet adamı, ya da asker. Çünkü onların başı traşlı olur. Asıl tuhafıma giden, imparatorluk mühürdarının tutumu oldu: Kolumdan yakaladı, küçük bir odaya soktu: "Şurada otur bakalım" dedi. "Eğer Kral Ferdinand olduğunu söylersen, seni yola getirmeyi de bilirim" dedi.

(Kalkar, bir adım öne gelir)

Bunun bir sınav olduğunu bildiğim için: "Tabii, dedim, ben Kral Sekizinci Ferdinand'ım ve siz de bunu bal gibi biliyorsunuz!" O zaman mühürdar elindeki sopayı sırtıma iki kere indirdi... Canımı öylesine yaktı ki, bayılacak gibi oldum, ama kendimi tuttum. Çünkü biliyorum, şövalyelerde gelenektir. Yeni bir yönetici geldiğinde bu tören yapılır. İnanılır şey değil... İspanya'da zamanımızda bile eski şövalye geleneklerinden vazgeçmemişler.

(Yatağa oturur. Yine kalkar, tabureye gider)

Yalnız kalınca, biraz devlet işleriyle ilgileneyim dedim. Ve keşfettim ki İspanya ile Çin aynı ülkeymiş... *(Döner ve düşündeki bir kişiyle konuşur gibi)* Yalnızca bilgisizler, onları iki ayrı ülke sanır... Hele bir kâğıda "İspanya" diye yazın. Sonra kâğıda bakın. Ne göreceksiniz? "Çin" yazılı! Ama yanın bir şey olacakmış, onu öğrenince çok heyecanlandım.

(Yatağa yaklaşır, çömelir ve ayakkabılarını giyer)

Yarın saat yediyi on sekiz geçe, garip bir şey olacak, dünya ayın üzerine oturacak. Wellington, ünlü İngiliz kimyacısı, Wellington'un kendisi de söylüyor bunu. Tabii çok korktum. Özellikle ayın o ince yapısını, o çıtkırıldımlığını düşünür de, nasıl korkmaz insan!

(Müzik)

Herkes bilir ki ay Hamburg'da yapılır, üstelik çok da kötü yapılır. İngiltere'nin buna göz yummasına şaşıyorum. Ayı yapan, topal bir fıçıcı ve *(Yatağın köşesinde, diz üstüdür)* tabii bir salak; ayın ne olduğunu bilmiyor bile. Beceremiyor... Katranlanmış bir halat koyuyor, beş kaşık odun yağı ekliyor. O zaman dünyaya öyle pis bir koku yayılıyor ki, insan burnunu tıkamak zorunda kalıyor. Zaten bu yüzden ayın yüzeyi bu denli ince ve yine bu yüzden insanlar orada yaşayamıyorlar. Şimdilik ayda yalnız-

ca burunlar yaşıyor. İşte bu yüzden burnumuzun ucunu bile göremiyoruz. Ayda olduğu için.

Birden aklıma geldi!

(Kalkar)

Ya bu kadar ağır olan dünya, burunlarımızın üzerine oturunca, onları toz haline getirirse! Bunu düşününce, öyle korktum ki, hemen çoraplarımı ayakkabılarımı giydim ve acele meclise koştum. Polislere emir verecektim, dünya ayın üzerine oturmasın, buna engel olsunlar diye! Mecliste gördüğüm başı traşlı önemli kişiler, çok akıllı insanlar. "Beyler, dedim, ayı kurtaralım, çünkü üzerine dünya oturacak"

(Yatağın üzerine çıkar)

Hepsi hemen, yüksek buyruklarımı yerine getirmek için harekete geçtiler ve çoğu duvarlara tırmanarak ayı ele geçirmeye çalıştı. Ama tam o anda baş mühürdar içeri girdi. Onu görünce, hepsi kaçtılar. Ben kral olduğum için, tek başıma kaldım. O zaman, mühürdar, beni çok şaşırtan bir şey yaptı. Sopasını sırtıma indirdi ve zorla odama götürdü... Şu ulusal gelenekler İspanya'da çok yerleşmiş canım!

(Müzik)

AYNI YILIN OCAK AYI
YANİ ŞUBAT'TAN SONRA

(Dipteki duvara yaslanmıştır. Sırtı seyirciye dönüktür. Kafası usturayla traş edilmiştir. Üzerinde beyaz deli pijaması vardır)

Hayır! Bir türlü anlayamıyorum, şu İspanya'nın ne biçim ülke olduğunu. Ulusal gelenekler ve saray kuralları çok garip! Anlamıyorum, aklım almıyor! Bugün saçımı kazıdılar. Halbuki o kadar da bağırdım: "Rahip olmak is-

temiyorum!" diye. Ama... Of! Sonra ne yaptığımı anımsamıyorum bile. Bildiğim bir şey varsa o da kafama kova kova soğuk su döktüler. Yaşamımda böyle işkence görmemiştim. Kuduracak gibi oldum. Kımıldamamı bile zorla engellediler. Neden? *(Tabureye yaklaşır, etrafında döner ve oturur)* Neden bütün bunlar? Bu garip geleneklerin anlamı ne? Saçma, budalaca bir gelenek bu! Nasıl olmuş da, bundan önceki krallar, bunları değiştirmemişler!

Galiba ben Engizisyonun eline düştüm... Mühürdar sandığım adam da, Baş Engizisyoncunun ta kendisi olacak! Ama anlayamadığım şu: Bir kral hep Engizisyona bağımlı olur mu? Olanaklı mı bu? Gerçi Fransa'dan her şey beklenir... Hele o Polinyak denen eşekten! Ah, ne namussuz hergele şu Polinyak! Bana, öldürünceye kadar işkence etmeye andiçmiş! Canıma okuyor! Beni mahvedecek, aynen sevgili kuzenim Şarl'a yaptığı gibi! Ama ben biliyorum dostum, senin arkanda İngiliz var! O İngiliz ne siyasacadır ha! Her yere burnunu sokar!

(Kalkar)

Herkes bilir ki, İngiltere burnuna enfiye çekince, Fransa aksırır!

AYIN 25'İ

(Eliyle yatağa tutunmuş, yere serilmiş durumdadır. Sonra güçlükle yatağına oturur)

Of! O kahrolası sopa canımı öyle acıtıyor ki! Ay! Demin büyük Engizisyoncu odama geldi. Ama ben, daha onun ayak sesini duyar duymaz, yatağın altına saklanmıştım. Beni görmedi ve seslendi: "Poprişçin!" Hiç sesimi çıkarmadım. "Aksentiy Ivanoviç Poprişçin! Sayın Danışman! Soylu kişi!" Ağzımı açmadım bile. "Sekizinci

Ferdinand!" — "Yo, dostum, artık yutmam. Seni bilmez miyim. Yine kafama soğuk sular dökeceksin." Sonunda beni gördü ve sopayla vurarak yatağın altından zorla çıkardı. Ah, şu sopa... Bir felaket!

Ama öyle bir şey keşfettim ki, bütün acılara değer! *(Yatağına uzanır)* Meğer bütün horozların birer İspanya'sı varmış... Tüylerinin altında gizliymiş. Büyük Engisizyoncu odamdan öfke içinde ayrıldı. Beni bilmem ne yapacağını söylüyordu. Ama hiç aldırmadım. Nasıl olsa biliyorum. Zavallı adam yalnızca bir makine, yalnızca İngiliz'in kuklası.

(Yaklaşan ayak sesleri. Anahtar kilide sokulduğu anda, Poprişçin hızla fırlar, yatağın altına girer.

Müzik)

(Yine yatağına uzanmıştır. Doğrulmak ister ama tekrar yığılır)

Tanrım! Artık buna dayanamıyorum! Of! Bana neler yapıyorlar! Kafama soğuk sular döküyorlar. Beni dinlemiyorlar, beni görmüyorlar, sesimi duymuyorlar. Ben onlara ne yaptım ki! Bana işkence ediyorlar... Neden? Ne istiyorlar, ben zavallıdan? Onlara ne verebilirim ben? Hiçbir şeyim yok ki!

(Oturmaya çalışır ve sonuçta oturur)

Artık bu işkencelere dayanamayacağım! Başım yanıyor, gözlerim kararıyor. Kurtarın beni! *(Yastığını kolları arasına alır)* Götürün beni buradan! Bana fırtına gibi uçan bir troyka verin! Arabacı, kurul yerine! Çalın çıngıraklar! Atlar, göklere yönelin ve beni bu dünyadan uzaklara götürün! Uzaklara, çok uzaklara, öyle uzaklara ki artık hiçbir şey görünmesin. Orada, gökyüzü, gözlerimin önünde dönüyor, küçücük bir yıldız uzaklarda parlıyor; bir orman, kocaman ağaçlarıyla yüzüyor... Yanıbaşında da ay!

60

Koyu bir sis ayaklarımın altında geriliyor; bu sisin içinde bir ezgi duyuluyor. Bir yanda deniz var, bir yanda İtalya! Ta orada *(Biraz doğrulur)* Rus izbaları bile gözüküyor. O uzaktaki mavi leke benim evim olmasın? Pencerede oturan o kadın annem mi?

(Kalkar ve sahnenin ortasında diz üstü düşer)

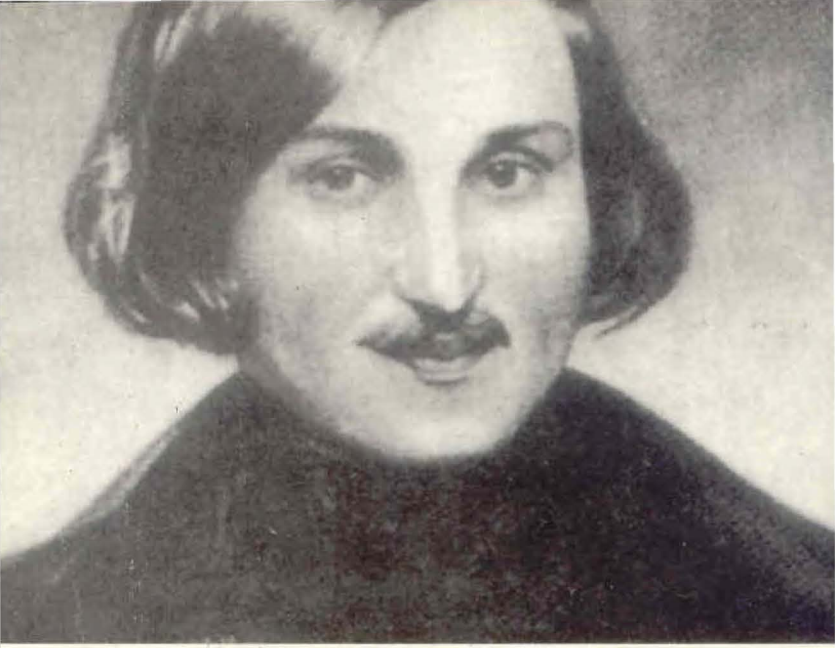
Anne! Zavallı oğlunu kurtar! Acılar içindeki başına bir damla gözyaşı akıt! Bak ona nasıl işkence ediyorlar! Zavallı öksüzü bağrına bas! Bu dünyada yeri kalmamış onun! Her taraftan kovalıyorlar! Anne! Anne! Zavallı hasta küçük yavrucuğuna acı!..

Biliyor musunuz, Cezayir paşasının burnunun hemen altında kocaman bir sivilce var! Ya!

(Uzun ve sinirli bir gülüş)

(Perde kapandığı sırada, müzik: "Günlük" teması)

SON

Rus gerçekçiliğinin kurucularından olan
Nikolay Gogol (1809-1852),
küçük sıradan insanların trajikomik yaşamlarını
sergilemedeki başarısıyla
Çehov, Gorki ve Dostoyevski gibi
ünlü Rus yazarlarına esin kaynağı olmuştur.
Yaşamında üç oyun yazmış olan Gogol'ün
ölümünden sonra, birçok eseri oyunlaştırıldı.
Bir Delinin Hatıra Defteri de bunlardan biridir.
Sahnedeki *Bir Delinin Hatıra Defteri*,
dünyanın her yerinde,
insanları, öyküsünden daha çok etkilemiştir.

Kapak Tasarımı: Mengü Eriel